

182108

BIBLIOTHEEK
Rijkswaterstaat Bouwdienst
Postbus 20000
3502 LA UTRECHT
Tel.: 030-285 8778
bibliotheek@bwd.rws.minvenw.nl

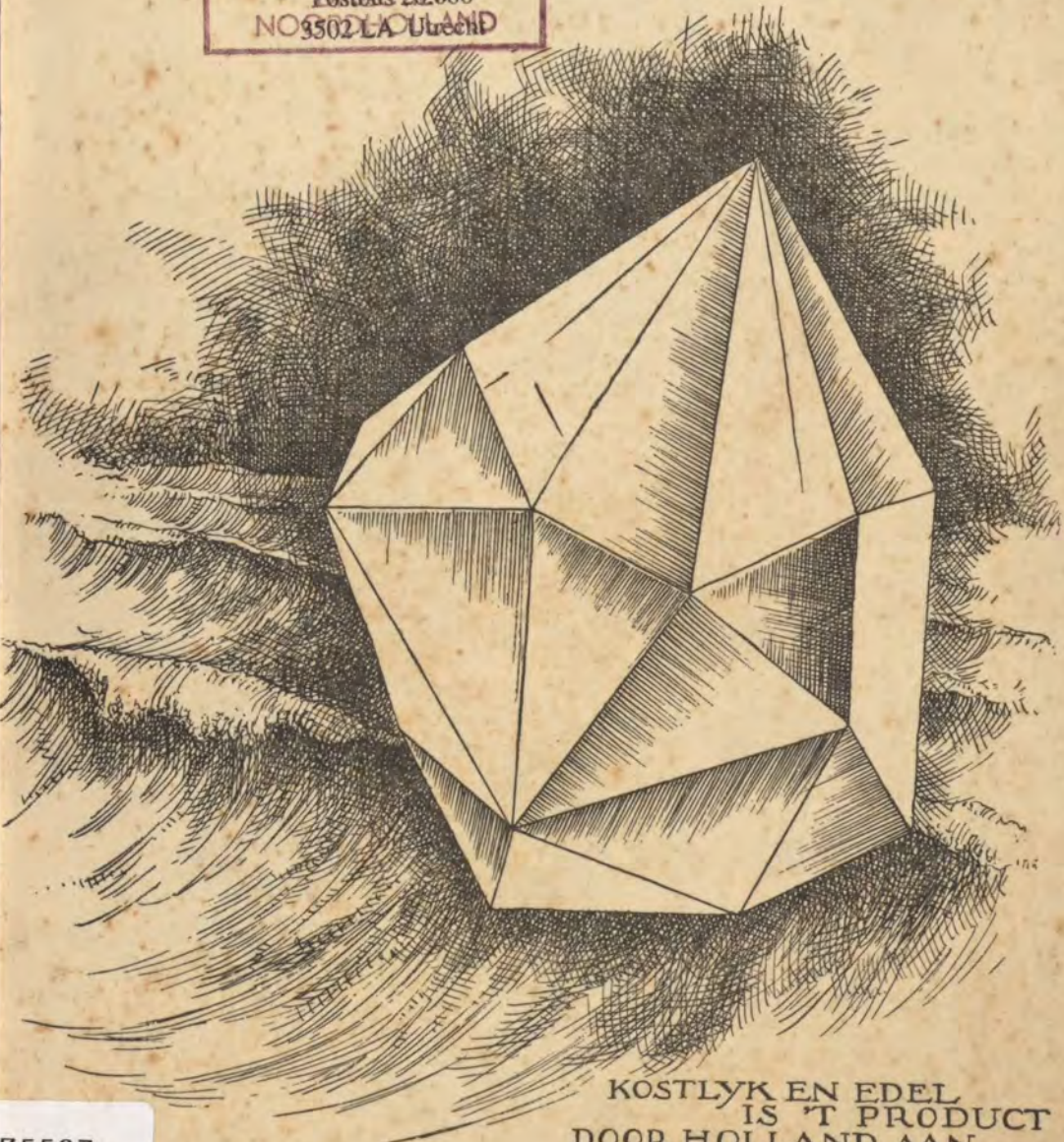
Bibliotheek

Nr. ~~85927~~

N JAAR INGERMEER

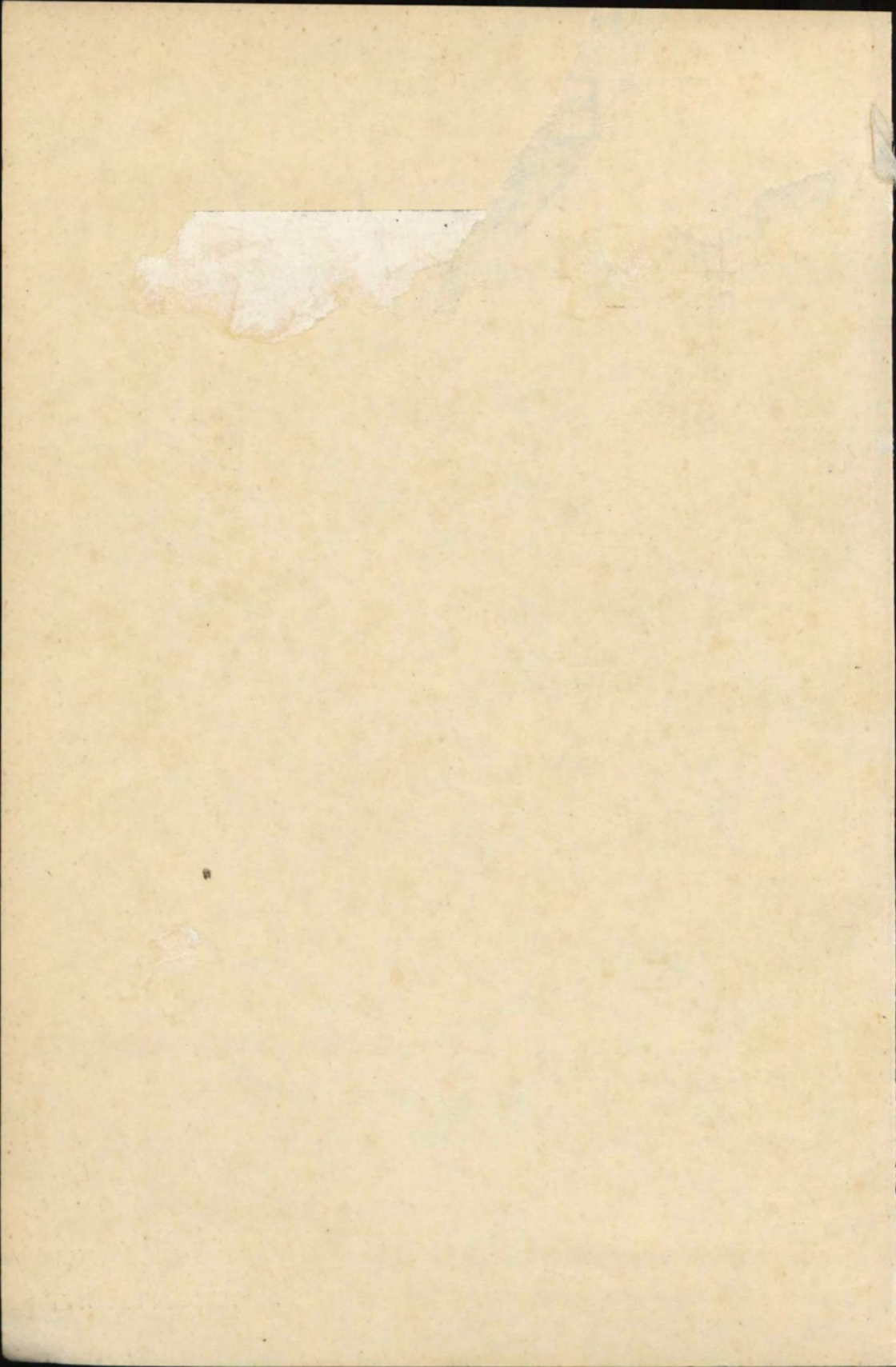
BIBLIOTHEEK
Bouwdienst Rijkswaterstaat
Postbus 20000
NO 3502 LA UTRECHT

1930/40

KOSTLYK EN EDEL
IS 'T PRODUCT
DOOR HOLLAND AAN
DE ZEE ONTRUKT

Z5527

A 540

1/51

HET IN CULTUURBRENGEN EN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE
OPBOUW VAN DE WIERINGERMEER.

BIBLIOTHEEK BOUWDIENST RIJKSWATERSTAAT

NR. Z 5527 BD4

INHOUD:

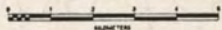
BIBLIOTHEEK
Bouwdienst Rijkswaterstaat
Postbus 20.000
3502 LA Utrecht

	Blz.
I. Inleiding	3
II. De voorgeschiedenis	5
III. De organisatie van de inpoldering	7
IV. De waterbouwkundige werken	8
V. Het onderzoek der gronden en proefnemingen ...	20
VI. Het ontginnen en in cultuurbrengen der gronden	23
VII. Het stichten van dorpskernen, van boerderijen en van woningen buiten de dorpen	31
VIII. Het uitgeven van gronden	43
IX. Het treffen van sociale maatregelen	52
X. Het bestuur van den polder	56

DIRECTIE VAN DE WIERINGERMEER

Alkmaar, Mei 1940.

WIERINGERMEER

Electrisch gemaal „Lely”, nabij Medemblik tijdens storm (najaar 1929). Foto de Vos.

HET IN CULTUURBRENGEN EN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE OPBOUW VAN DE WIERINGERMEER.

I. INLEIDING.

De traditioneele „Excursiegids Wieringermeer”, welke sedert 1932 jaar op jaar ten doel had, zij het ook in vogelvlucht, de duizenden excursisten in woord en beeld voor te lichten omtrent den systematischen groei van den eersten Zuiderzeepolder, verschijnt dit jaar om verschillende redenen in een ander kled. In de eerste plaats vindt dit zijn oorzaak in het feit, dat dit jaar het tienjarig bestaan van den polder wordt herdacht, hetgeen op zichzelf reeds voldoende zou zijn om eenig meer cachet aan dit geschriftje te geven, maar bovendien zal het de laatste maal zijn, dat aan de vele excursisten, naast persoonlijk geleide, in dezen vorm ook schriftelijke voorlichting wordt gegeven. Beide factoren leidden er toe om door gewijzigden opzet aan den inhoud een meer blijvende waarde te geven.

Gezicht op de drooggevallen Wieringermeer vanaf Wieringen (Dec. 1930).

Foto K.L.M.

De taak, waarvoor de Directie van de Wieringermeer met haar medewerkers zich tien jaar geleden door de Regeering zag gesteld, n.l. het in cultuurbrengen en de sociaal-economische opbouw van dezen eersten polder, is nagenoeg volbracht en zal, zoodra de tijdsomstandigheden dit toelaten, worden besloten met de laatste uitgifte in pacht van nog ± 150 boerderijen. Het volgende jaar zal die Directie zich gesteld zien voor dezelfde taak in den N.O.-polder, een gebied, dat bijna twee en een half maal zoo groot is als de Wieringermeer.

Belangrijke financieele offers hebben de droogmaking en de sociaal-economische opbouw van de Wieringermeer ongetwijfeld geëischt, doch wanneer men bedenkt, dat hier een gebied van groote sociale- en economische beteekenis op vreedzame wijze aan onzen nationalen bodem werd toegevoegd, dan zal men ongetwijfeld tot de overtuiging komen, dat dit nieuwe land niet te duur gekocht is.

De opgave: een groote oppervlakte met zout water doordrenkten zeebodem in een bewoonbaar en vruchtbaar landbouwgebied te herscheppen, was niet gemakkelijk. Tal van problemen, welke groote zorg en toewijding eischten, moesten worden opgelost. Wat uiteindelijk is bereikt, wordt aan het oordeel van den belangstellenden bezoeker overgelaten. Hetgeen hierna volgt heeft ten doel hem daarbij van voorlichting te dienen.

II. DE VOORGESCHIEDENIS.

De eerste plannen voor de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee dateeren van omstreeks 1848, in den loop der jaren door tal van andere projecten gevolgd.

Geen dezer kon echter voldoende belangstelling van onze Regeering verwerven om, hetzij geheel of gedeeltelijk, tot uitvoering te worden gebracht. Toch was de belangstelling van tal van vooraanstaande Nederlanders voor de mogelijkheid tot uitvoering van de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee gewekt, welke culmineerde in de oprichting in 1886 van de Zuiderzeevereniging, die zich ten doel stelde het doen instellen van een volledig en grondig technisch en financieel onderzoek naar de wenschelijkheid en uitvoerbaarheid van de onderneming. Dit onderzoek werd opgedragen aan den civiel ingenieur C. Lely, die in een achtal nota's de uitvoerbaarheid van de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee aantoonde. Het aan de Regeering aangeboden resultaat van dezen arbeid had de instelling van een Staatscommissie tot gevolg, welke in haar in 1894 uitgebracht rapport de uitvoering van de ontworpen plannen, zij het op de onderdeelen eenigszins gewijzigd, aanbeval. De herhaaldelijke wijzigingen in de Regeering waren echter oorzaak, dat eenige malen bij de Volksvertegenwoordiging ingediende wetsontwerpen tot uitvoering van de plannen, werden ingetrokken. In 1913, toen ir. Lely als Minister van Waterstaat inmiddels weer aan het bewind was gekomen, kondigde de troonrede de indiening van een nieuw wetsontwerp aan, doch het uitbreken van den wereldoorlog in 1914 verhinderde de Regeering aan haar voornemen gevolg te geven. Toch heeft de wereldoorlog mede den doorslag tot bespoediging van de uitvoering van de droogmakingsplannen gegeven. De voedselvoorziening bleek tijdens dien oorlog ernstige belemmering te ondervinden, waardoor de uitbreiding van onzen nationalen cultuurbodem als zeer urgent werd beschouwd. Ook de in Noordholland in het voorjaar van 1916 voorgekomen overstroomingen, als gevolg van dijkdoorbraken, werkten tot de uitvoering van de plannen mede. In September 1916 werd dan ook een nieuw wetsontwerp tot afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee bij de Staten-Generaal ingediend en de toenmalige Minister van Waterstaat, ir. C. Lely, wist dit veilig naar het Staatsblad te leiden. De plannen werden vastgesteld bij de wet van 14 Juni 1918 (Stbl. no. 354).

Plan tot gedeeltelijke drooglegging van IJsselmeergronden, oppervlakten:
 Wieringermeerpolder 20.000 ha.; N. O. polder \pm 48.000 ha.; Z. W. polder
 \pm 56.000 ha.; Z. O. polder 96000 ha.; totaal 220.000 ha.

De Wieringermeer vormt een onderdeel van deze plannen. Het geheele project omvat, naast het leggen van den afsluitdijk van de Noordhollandsche kust via het eiland Wieringen naar de Friesche kust, de droogmaking binnen het afgesloten gebied van een viertal polders, samen ter grootte van ± 220.000 ha, n.l.

de Wieringermeer, groot rond 20.000 ha,

de N.O.-Polder, groot rond 48.000 ha,

de Z.W.-Polder, groot rond 56.000 ha,

de Z.O.-Polder, groot rond 96.000 ha.

De Wieringermeer, de kleinste der polders, reeds eenigszins beschermd door het voormalige eiland Wieringen en den inmiddels tot standgekomen afsluitdijk door het Amsteldiep (Noordhollandsche kust-Wieringen), kwam het eerst aan de beurt, hetgeen het voordeel gaf, dat in een beperkt gebied ervaring kon worden opgedaan, welke met vrucht in de later droog te maken grootere polders zou kunnen worden toegepast.

III. DE ORGANISATIE VOOR DE INPOLDERING.

De werkzaamheden, welke voor de inpoldering moesten worden verricht, kunnen in twee hoofdgroepen worden verdeeld, n.l.

a. De eigenlijke inpolderingswerken.

Hieronder zijn begrepen de waterbouwkundige werken, omvatende o.a. het maken van dijken, gemalen, sluizen, kanalen, wegen, bruggen, en in het algemeen al hetgeen verder tot de inrichting van een polder op waterstaatkundig gebied behoort, daaronder begrepen het tot stand brengen van de werken noodig voor opneming van het nieuwe gebied in het verkeer met het oude land. Dit onderdeel werd verzorgd door den Dienst der Zuiderzeewerken, waaraan ook de zorg voor het maken van den grooten afsluitdijk van Noordholland tot Friesland was opgedragen.

b. Het in cultuurbrengen en de sociaal-economische opbouw van den polder.

Hieronder is begrepen de zorg voor:

a. het onderzoek der gronden en proefnemingen;

b. het ontginnen en in cultuurbrengen van de gronden, met name het graven van greppels, het draineeren, het gelijkmaken van den

bodem en het exploiteeren van de gronden tot zij zonder veel risico aan pachters kunnen worden uitgegeven;

c. het stichten van dorpskernen alsmede van boerderijen en woningen buiten de dorpen;

d. het uitgeven der gronden;

e. het treffen van sociale voorzieningen.

Dit onderdeel werd verzorgd door een voor dit doel in 1930 door den Minister van Waterstaat ingestelden Dienst voor den Wieringermeerpolder, welks Directie te Alkmaar haar standplaats heeft.

IV. DE WATERBOUWKUNDIGE WERKEN.

Uit het voorafgaande is reeds gebleken, dat de uitvoering van het eigenlijke inpolderingswerk door den Dienst der Zuiderzeewerken is verricht. Deze heeft ook het beheer en onderhoud verzorgd tot het moment, dat alle werken in eersten aanleg voltooid waren. Toen was het oogenblik gekomen om ook dit onderdeel ter behartiging onder te brengen bij den Dienst voor den Wieringermeerpolder, waarvoor een waterbouwkundige afdeling aan den Dienst werd verbonden. Sedert 1 Januari 1936 berust ook het beheer en onderhoud van deze werken bij de Directie van de Wieringermeer, hetgeen het voordeel heeft, dat alles vanuit één centraal punt kan worden bestuurd en de noodzakelijke samenwerking tusschen de onderdeelen wordt gewaarborgd. Hoewel de aanleg van de waterbouwkundige werken buiten de taak van de Wieringermeer-directie heeft gelegen, verdient het voor verkrijging van een juist beeld over het geheel toch aanbeveling omtrent de totstandkoming dezer werken hier het een en ander mede te deelen.

a. De vroegere toestand.

Voor met de indijking en droogmaking van de Wieringermeer in 1927 werd aangevangen, was de waterstaatkundige toestand van het droog te leggen gebied als volgt.

De Wieringermeer maakte deel uit van de — toen nog niet afgesloten — Zuiderzee. Wieringen was sinds 1924 met den vasten wal van Noordholland verbonden door den Amsteldiepdijk van Ewijcksluis—Westerland.

Op verschillende punten langs de West- en Noordzijde van den toekomstigen polder werd door grotere en kleinere poldergemalen

Sluitgat in den Wieringermeerdijk (ter hoogte van den Sluitgatweg) met binnentrekkenden vloedstroom. (Juli 1929). Foto Verkerk.

en uitwateringssluizen water op de open Zuiderzee geloosd; met deze afwateringsbelangen diende bij het ontwerpen der Wieringermeerwerken rekening te worden gehouden.

Hetzelfde gold voor de belangen der scheepvaart, in het bijzonder die op de havens van Kolhorn, van Ewijksluis en de Houkes (Wieringen).

Langs de Zuidelijke grens van de Wieringermeer, tusschen Medemblik en Aartswoud, lagen noch uitloozingen noch havens.

b. Inrichting van den Amstelmeerboezem.

Voornamelijk ter voorziening in de zoeven genoemde afwaterings- en scheepvaartbelangen werd de Amstelmeerboezem gevormd. Deze boezem omvat naast het Amstelmeer zelf (dat grenst aan de Noordwestzijde van de Wieringermeer): de kanalen gelegen langs de West- en Noordzijde van den nieuwen polder, alsmede het Balgzandkanaal, dat door de Kooisluis in verbinding staat met het Noordhollandsch kanaal, aldus de scheepvaartverbinding herstellende.

De totale oppervlakte van den boezem bedraagt omstreeks 900 ha,

terwijl de waterstand gewoonlijk tusschen 0.40 en 0.50 m. — N.A.P. ligt. Het op den boezem uitgeslagen water wordt door de uitwateringsluis Oostoever nabij den Helder vrij, dus zonder bemaling, geloosd op de Waddenzee.

c. Waterkeeringen van de Wieringermeer.

De verdediging van den diepgelegen polder tegen het buitenwater wordt gevormd door waterkeeringen.

Aan de West-, Noordwest- en Noordzijde van den polder ligt de hiervóór reeds genoemde Amstelmeerboezem, met een peil 4 à 5 m hooger dan het polderwater in de er aan grenzende polderafdeelingen. Aan de Oostzijde grenst de Wieringermeer aan het IJsselmeer, waar de normale waterstand thans 0.13 m — N.A.P. bedraagt, dat is omstreeks 6 m hooger dan het polderwater aan de binnenzijde van den dijk. Aan de Zuidzijde ligt het Ambacht van West-Friesland, genaamd De Vier Noorder Koggen, met een peil van ruim 2 m — N.A.P.

De waterkeeringen langs Amstelmeer en IJsselmeer zijn aangelegd als vrij zware dijken met een sterke verdediging tegen hoog water en golfaanval. Zij zijn z.g. tweede keeringen, en moeten in staat zijn: stormvloed te keeren ingeval van onverhoopte doorbraak van de verder zeewaarts gelegen eerste waterkeering (hier respectievelijk de Amsteldiepdijk en de groote Afsluitdijk).

De waterkeeringen langs de boezemkanalen aan West- en Noordzijde van de Wieringermeer zijn van veel lichter profiel; deze kanalen kunnen, indien noodig, door middel van keersluizen aan de zijde van het Amstelmeer of het IJsselmeer worden afgesloten, zoodat de achter die keersluizen gelegen bekadingen slechts derde keering zijn.

Langs de zuidzijde van de Wieringermeer behoefde geen nieuwe waterkeering te worden aangelegd: de oude Westerdijk der Vier Noorder Koggen vormt hier thans de keering tegen het omstreeks 3 m hooger dan het polderwater staande water van het oude land.

d. Hoogteligging van den bodem, en verdeling van den polder in afdeelingen.

De hoogteligging van den bodem der Wieringermeer is niet overal dezelfde. De bodem daalt, van het Noordwesten naar het Zuid-oosten, van 2 tot $5\frac{1}{2}$ m onder N.A.P., afgezien van enkele hooger dan eerstgenoemd peil gelegen oude zandbanken en opgeslibde hoeken.

Overzicht over de drooggevallen Wieringermeer bij Medemblik. (Juli 1930).
Foto Werkspoor.

Volgens het aanvankelijk vastgestelde verkavelingsplan werd de Wieringermeer, in verband met de verschillen in hoogteligging der gronden, verdeeld in vier polderafdeelingen met polderpeilen op respectievelijk 4.60, 5.30, 6.00 en 6.70 m — N.A.P. Sindsdien zijn enkele malen wijzigingen aangebracht, en thans is de toestand zoo dat de beide hoogstgelegen afdeelingen hun peilen van 4.60 en 5.30 m — N.A.P. hebben behouden, terwijl de beide laagstgelegen afdeelingen op een gemeenschappelijk peil van 6.10 m — N.A.P. worden bemalen.

e. Bemaling.

Het handhaven van de voor de verschillende polderafdeelingen vastgestelde peilen geschiedt door bemaling.

Er zijn twee gemalen gesticht, die beide op het IJsselmeer uitslaan: het elektrische gemaal „Lely” nabij Medemblik (3 pompaggregaten elk met een capaciteit van omstreeks 400 m³ per minuut en een gemiddelde opvoerhoogte van bijna 6 m) en het dieselgemaal „Leemans” nabij Den Oever, Wieringen (2 pompaggregaten elk

met een capaciteit van omstreeks 250 m³ per minuut en een gemiddelde opvoerhoogte van ruim 5 m).

De inrichting is zoodanig, dat in elk gemaal de verschillende aggregaten elkanders reserve zijn, terwijl ook in grooter verband de beide gemalen, althans gedeeltelijk, elkanders dienst kunnen overnemen.

Het droogmalen van den polder, in het jaar 1930, geschiedde eveneens door de beide gemalen „Lely” en „Leemans”; zij waren daartoe gedurende ruim zes maanden vrijwel onafgebroken in bedrijf. Het waterverzet in deze periode bedroeg meer dan 600.000.000 m³; de capaciteit der pompaggregaten was daarbij, vooral in het begin, belangrijk grooter dan de hiervoor vermelde normale capaciteit, in verband met de toen nog geringere opvoerhoogte. Op **21 Augustus 1930**, toen het verder afmalen voorloopig werd gestaakt, had de hoogstgelegen polderafdeeling haar peil van 4.60 m — N.A.P. verkregen, terwijl in de overige gedeelten van den polder een peil van 5 m — N.A.P. was bereikt, zoodat de nieuwe polder toen geacht kon worden te zijn drooggemalen.

f. Vaarten, tochten en slooten; ontwatering en scheepvaartverbindingen.

Binnen de Wieringermeer is een net van vaarten en tochten aangelegd, waarvan de gezamenlijke lengte omstreeks 240 km bedraagt. Deze waterwegen dienen in het algemeen zowel voor de ontwatering van den polder — toestrooming naar de gemalen — als voor de scheepvaart. Zij zijn vóór en tijdens het droogmalen gebaggerd. Deze werkwijze was wenschelijk, omdat daardoor de toevloeiing van het water naar de gemalen, in het bijzonder gedurende de latere stadia der droogmaling, werd vergemakkelijkt. De waterwegen vormden voorts, in de periode onmiddellijk na het droogvallen, voor groote gebieden de eenige mogelijkheid van communicatie en transportgelegenheid, omdat de drooggevallen slappe bodem nog onbegaanbaar was. Tenslotte was de uitvoering van de vaarten en tochten als baggerwerk in het nog onder water staande gebied minder kostbaar, dan wanneer het werk — op andere wijze — eerst na het droogvallen zou zijn geschied.

Het net van waterwegen is ontworpen, uitgaande van de hoogteligging van den polderbodem, en rekening houdende met de onderverdeling in afdeelingen met verschillend peil en met de ligging van de beide gemalen. Op den vorm van het waterwegen-net wa-

Bloeiend blauwmaanzaad met electrisch gemaal „Lely” op den achtergrond. (Zomer 1937).
Foto Marofilm.

ren verder nog van invloed de ligging van de ontworpen bevolkingskernen en die van de toegangssluzen van den polder: de scheepvaartverbindingen met het buitenwater.

De terreinen, die door het net van waterwegen reeds verdeeld waren in een aantal groote blokken, zijn verder onderverdeeld (verkaveld) in kavels van meest omstreeks 20 ha oppervlakte. Hiertoe moesten in den geheelen polder kavelsloten gegraven worden, die met de weg- en dijksloten tezamen een lengte van ruim 1000 km hadden. Het graven dezer sloten, hetgeen voor ruim drie vierde gedeelte met machines en voor de rest met de hand geschiedde, behoorde nog tot de waterbouwkundige werken. De detailontwatering van de kavels (begreppeling en draineering) werd door de Landbouwcultuurmaatschappij „de Wieringermeer” uitgevoerd.

Terugkeerende tot de waterwegen en hun verbindingen naar het buitenwater, kan hieromtrent het volgende worden medegedeeld. De belangrijkste en ruimste verbinding is de Westfrieschevaart, geschikt voor schepen met de volgende maximum-afmetingen: lengte 39 m, breedte 6.80 m, diepgang 2.30 m; hoogte boven water on-

Overlekersluis ten Westen van Medemblik in aanbouw. Op den voorgrond de nog niet drooggevalen Wieringermeer. (Nov. 1929). Foto M. L. D.

beperkt. De Westfrieschevaart, die langs het dorp Middenmeer loopt, verbindt het IJsselmeer bij Medemblik met den Amstelmeerboezem, bij de Westfrieschesluis nabij Kolhorn. In laatstgenoemd punt bestaat vooreerst de verbinding langs het nog belangrijk ruimere Waardkanaal naar het Amstelmeer en het Noordhollandsch kanaal. Ook kan men van de Westfrieschesluis langs het Provinciale kanaal Kolhorn-Schagen-Stolpen, dat echter kleinere afmetingen heeft, het Noordhollandsch Kanaal op een Zuidelijker punt bereiken. Het Provinciale kanaal Kolhorn-Alkmaar is nog in aanleg. De overige hoofdkanalen binnen den polder hebben kleinere afmetingen dan de Westfrieschevaart. Zij zijn in het algemeen bevaarbaar met schepen, waarvan de afmetingen niet grooter zijn dan de volgende: lengte 31.60, breedte 5.40, diepgang 1.90 m; hoogte boven water 3.90 m, deze laatste maat met het oog op de vaste bruggen. Deze hoofdkanalen vormen, samen met de Westfriesche vaart, een net, waarbij de onderlinge afstanden meest omstreeks 3 à 4 km bedragen.

Tusschen de hoofdkanalen in liggen de tochten, die kleinere dwarsprofielen, van onderling nog verschillende afmetingen, hebben. Wij noemden hierboven reeds de scheepvaarttoegangen te Medemblik en nabij Kolhorn. Op nog twee andere plaatsen staat het

kanalen-net van de Wieringermeer met het buitenwater in ver-
binding: door de schutsluis bij de Houkes met het Amstelmeer,
en door de schutsluis bij het gemaal „Leemans” met de Zuider-
haven van Den Oever en het IJsselmeer.

De polderkanalen kruisen voorts op drie plaatsen de waterschei-
dingen tusschen de op verschillend peil gelegen polderafdeelingen.
Ook op deze plaatsen zijn schutsluizen gebouwd.

Tot de outillage van de waterwegen behoort een groot aantal
steigers, remmingwerken, loswallen e.d., die naar behoefte wor-
den aangebracht en uitgebreid.

Nog behoort hier te worden gememoreerd het omvangrijke werk
van het egaliseeren der oevers en het maken van boordvoor-
zieningen langs het net van vaarten en tochten; deze laatste zijn,
al naar den grondslag ter plaatse en den te verwachten aanval,
uitgevoerd als verankerde houten damwanden of beschoeiingen,
als kraagstukken of als betuiningen. Overal zijn voorts als deel
der verdediging rietbermen aangelegd, die in het algemeen spoedig
goed zijn aangeslagen.

Pad van gewalst slakkenzand voor rijwielen en lichte auto's. Links de definitieve weg
in aanleg. (5 April 1932).

Foto Ir. Bosma.

Voor de verschepingsmogelijkheden van en naar de Wieringermeer zijn nog van belang enkele aan den rand van den polder, doch daarbuiten, gelegen werken: aan het IJsselmeer, de Haven op de Oude Zeug en de loskade bij het gemaal „Leemans”; aan den Amstelmeerboezem, de loskade bij de Westfrieschesluis en die ten Zuiden daarvan aan het Groetkanaal. Voorts ook de bij anderen in beheer zijnde havens van Medemblik (IJsselmeer) en de Houkes (Amstelmeer).

g. Wegen en verbindingen met het wegennet in het oude land.

In den aanvang, kort na het droogvallen, en ook nog tijdens de aanlegperiode van het wegennet, werd, voorzooveel noodig, in de communicatie te land voorzien door paden van gewalst slakkenzand, geschikt voor verkeer met rijwielen en lichte auto's. Op een aantal kanaalkruisingen werden pontjes ingelegd.

Het definitieve wegennet binnen de Wieringermeer heeft een omvang van omstreeks 250 km, waarbij de dorpsstraten in Slootdorp, Middenmeer en Wieringerwerf niet zijn medegerekend.

Bij het ontwerpen van de hoofdverbindingen moest rekening gehouden worden met de ligging der toekomstige bevolkingskernen en met de inrichting van het wegennet in de aansluitende streken

Voorloopige overgang over het Waardkanaal te Nieuwesluis door middel van een pont.
(Mei 1931). Foto Kuiper.

van het oude land. Op enkele punten moesten ook in het oude land korte wegvakken worden aangelegd om het bestaande wegennet met dat der Wieringermeer in verbinding te kunnen brengen. De belangrijkste toegangen van den polder liggen: aan de Zuidzijde te Aartswoud, Lambertschaag, Opperdoes en Medemblik; aan de Westzijde te Kolhorn, te Nieuwesluis (nabij Wieringerwaard) en te Anna-Paulowna; aan de Noordzijde te de Houkes, ter hoogte van Hippolytushoef en bij Den Oever (aan de Oostpunt van Wieringen).

Tusschen de hoofdwegen in zijn landwegen aangelegd, die in hoofdzaak dienen voor verkeer naar en van de aan deze wegen gelegen kavels.

Het zal duidelijk zijn, dat het net van waterwegen en het wegennet nauw met elkaar verband houden, en dat bij het detailleeren van beide rekening moest worden gehouden met den eisch, dat de door kanalen en wegen begrensde blokken behoorlijk verkaveld moesten worden.

Reeds in 1931, kort na het droogvallen van den voormaligen zeebodem, werd met den aanleg van het wegennet aangevangen;

Verbreede, gewalste wegverharding Slootdorp—de Houkes. (Zomer 1938).

Foto Ir. Overdijkink.

het kwam in hoofdzaak in 1934 gereed, zij het dan ook in een voorloopige uitvoering.

Dat niet aanstonds tot aanleg in definitieven vorm kon worden overgegaan, had verschillende oorzaken: geringe draagkracht van den bodem en vrees voor ongelijkmatige zetting van den ondergrond, waardoor verschillende wegconstructies niet konden worden toegepast; onzekerheid omtrent de ontwikkeling van het verkeer; hooge aanleg- en onderhoudskosten per m² wegoppervlak in de eerste periode na het droogvallen; tenslotte de wenschelijkheid niet te veel kapitaal in de wegen te investeren in een periode, waarin dit nog niet verantwoord geacht kon worden.

Het wegennet werd bij den eersten aanleg als volgt ingericht. De wegbanen zijn vrijwel overal 15 m breed, zoodat ruimte beschikbaar is voor aanleg van verschillende kabels en leidingen, voor beplanting, e.d.m. De verhardingsbreedte werd gesteld op 3½ m voor de doorgaande wegen en op 2½ m voor de landwegen. Wat de wegconstructie betreft, werd omstreeks 3/5 gedeelte van het 250 km¹ groote wegennet aangelegd als klinkerwegen en 2/5 gedeelte als gewalste wegen; de laatste met fundeering van normale zwaarte, en meest lichte deklagen van teersteenslag of teerslakken. Na 1934 is geleidelijk, rekening houdende met de ontwikkeling van het verkeer, overgegaan tot het verbreedten en moderniseeren der wegverhardingen; dit werk is thans nog in vollen gang. Gewoonlijk wordt de breedte gebracht op 5½ m, terwijl de laatste jaren meest koudasfalt als slijtlaag wordt toegepast. Tot het eind van 1939 zijn omstreeks 40 km smalle wegen op dubbelsporige breedte gebracht.

Naast het zooeven vermelde werk van het verbreedten van de drukkere wegen, is de laatste jaren overgegaan tot het maken van slijtlagen van koudasfalt op de wegdekken van verschillende landwegen, die voorloopig geen verbreding zullen behoeven, zulks ter besparing op het onderhoud. Daarbij wordt dan tevens het wegdek, waar noodig, opnieuw onder profiel gebracht. Einde 1939 was op deze wijze ± 20 km weglengte behandeld; ook dit werk is nog in vollen gang.

Alle wegen zijn openbare Rijkswegen. Zij zijn tot nu toe alle ingedeeld in klasse B. volgens het Motor- en Rijwielreglement.

De van Zuid naar Noord door den polder loopende verbinding Hoornsche weg-Friesche weg, Lambertschaag-Middenmeer-Terp-Den Oever (Wieringen), maakt deel uit van Rijksweg No. 7 Amsterdam-

Wieringen. Deze weg wordt thans door den Rijkswaterstaat als autosnelweg aangelegd.

Twee wegen van het Provinciaal Wegenplan van Noordholland loopen tot aan de beheersgrens van de Wieringermeer: de weg Alkmaar-Heer Hugowaard-Aartswoud en de weg Stolpen-(Schagen)-Kolhorn. Binnen de Wieringermeer vormen respectievelijk de Alkmaarscheweg en de Schagerweg de voortzetting dezer verbindingen tot aan de aansluiting bij den Rijksweg No. 7.

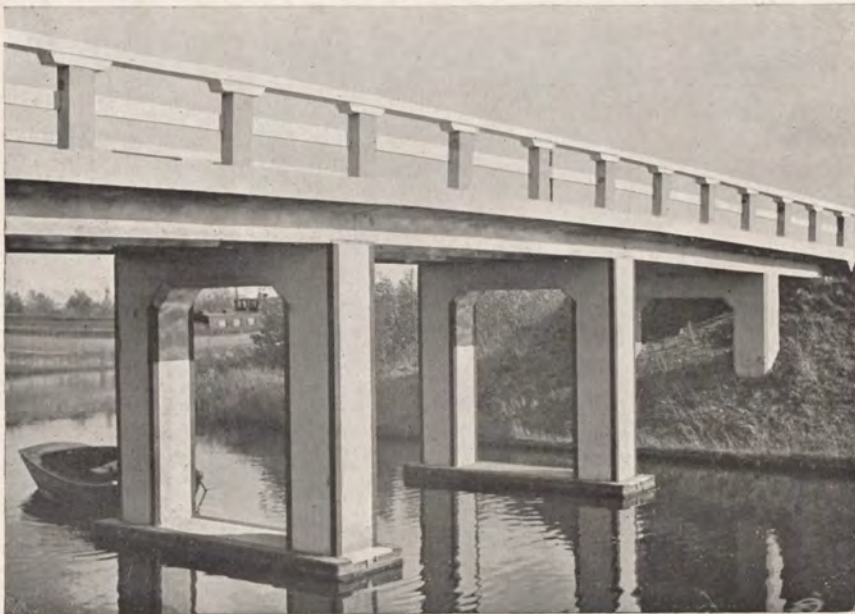
h. Bruggen.

Ter plaatse van de kruisingen van land- en waterwegen moesten bruggen worden gebouwd, waarvan er binnen de Wieringermeer 53 voorkomen. Daarvan zijn 48 vaste bruggen van gewapend beton en 5 ophaalbruggen, de laatste gelegen over de z.g. open kanalen (onbepaalde doorvaarthoogte), n.l. de Westfrieschevaart, de Slootvaart van Middenmeer over Slootdorp naar het Amstelmeer en de Wieringerwerfvaart.

Over de toegangssluisen liggen voorts nog vier basculebruggen, een spoorwegbrug (ophaalbrug) en een vaste brug, terwijl over de

Betonbrug over een der kanalen. (Oct. 1938).

Foto Maaskant.

kanalen van den Amstelmeerboezem twee beweegbare pontonbruggen, een basculebrug en zes grootere en kleinere vaste bruggen zijn gebouwd.

De bruggen hebben — dit in tegenstelling met de wegen — aanstonds zoodanige afmetingen verkregen, dat wijziging voorloopig niet noodig zal zijn.

De vaste bruggen, uitgevoerd in gewapend beton en gebouwd in serie, hebben vrijwel alle een breedte tusschen de leuning van 6 of 5 m; de breedere bruggen in de doorgaande wegen, de smallere in de landwegen met in hoofdzaak plaatselijk verkeer. De doorvaarthoogte, boven het polderpeil gerekend, bedraagt in de meeste gevallen 4 m.

De beweegbare bruggen zijn vrijwel alle 6 m breed.

j. Verdere werken.

Bij de gemalen, schutsluizen en beweegbare bruggen werden 42 dienstwoningen gebouwd. Verder behooren nog tot de waterbouwkundige outillage van den polder kleinere werken van verschillende aard, alsmede de noodige magazijnen en opslagplaatsen voor materiaal e.d.

V. HET ONDERZOEK VAN DE GRONDEN EN PROEFNEMINGEN.

Het spreekt wel vanzelf, dat het onderzoek naar de mogelijkheid en wenschelijkheid van de droogmaking van een gedeelte der Zuiderzee in de eerste plaats inhield een onderzoek naar de bodemgesteldheid. Immers, zouden daarbij alleen of in hoofdzaak minderwaardige grondsoorten aangetroffen zijn, dan zou ongetwijfeld van het voornemen tot droogmaking op economische gronden zijn afgezien. Uit door Prof. van Bemmelen in open zee verrichte onderzoekingen, waaromtrent in 1880 een rapport verscheen, was echter gebleken, dat een vruchtbare bodem mocht worden verwacht, hetgeen werd bevestigd door in een later stadium opnieuw en op ruimer schaal verrichte grondboringen. De resultaten van deze onderzoekingen zijn begrijpelijkerwijze mede spoorslag geweest tot het uitvoeren der onderneming.

Het was bekend, dat de gronden bij het droogvallen een hoog zoutgehalte zouden bevatten en dat dit zout, een belemmering voor

de cultuur, alleen op natuurlijke wijze, hetzij door regenval, hetzij door afvoer: door middel van greppels, slooten en kanalen, zou kunnen worden verwijderd. Deze factor, maar ook de omstandigheid, dat in ons land nog weinig ervaring was opgedaan met cultuur op jonge zeegronden, noopten tot het in het leven roepen van een organisatie, welke nader van de daarbij optredende vraagstukken studie zou maken. Teneinde deze studie volledig tot haar recht te doen komen, was het echter noodig te beschikken over een beperkte oppervlakte Zuiderzeebodem, waarin en waarop de noodzakelijke proefnemingen konden worden verricht. Voor dit doel werd in 1927 de proefpolder nabij Andijk, een oppervlakte van ca. 40 ha beslaande, aangelegd, terwijl een commissie werd ingesteld, welke, bijgestaan door wetenschappelijke medewerkers, de noodzakelijke onderzoeken heeft verricht. Dit onderzoek bewoog zich op veelzijdig terrein. Zoo werden tal van proefnemingen verricht op het gebied van ontwatering, gewassenkeuze, bemesting, e.d. Zeer belangrijk materiaal werd verzameld en de basis gelegd voor de wijze, waarop de eerste Zuiderzeepolder, „de Wieringermeer”, op de meest doelmatige wijze in cultuur zou kunnen worden gebracht. Met de in den proefpolder opgedane ervaringen was de taak van de „Proefpoldercommissie” echter niet afgelopen. Zoodra de Wieringermeer droogviel werd het werk-

Proefpolder nabij Andijk. (Mei 1928).

Foto K.L.M.

terrein naar het nieuwe gebied overgebracht. Een eigen laboratorium werd in den nieuwen polder gesticht, waar de richtlijnen voor het in cultuurbrengen van de gronden langs wetenschappelijke weg werden uitgestippeld, zulks in nauw contact met het Bodemkundig Instituut te Groningen.

Hoewel de bodemgesteldheid van de Wieringermeer uit de vóór het droogvallen verrichte grondboringen reeds globaal vaststond, was het toch noodzakelijk een meer gedetailleerd overzicht van den bodem te verkrijgen, zoowel wat de bovenlaag als wat den ondergrond betreft. Daartoe werden twee bodemkundige kaarten samengesteld, waarvan de een aangaf de samenstelling van de bouwvoor tot een diepte van 30 cm, de z.g. bodemkundige bouwvoorkaart (zie bijlage), de ander de samenstelling van de bodemlagen tot een diepte van 1.50 m beneden het maaiveld. Ook de kennis omtrent de samenstelling van de onderlagen was n.l. van groote beteekenis, omdat deze maatgevend was voor de toe te passen detail-ontwatering. Door uitvoerig laboratorium-onderzoek is een schat van gegevens omtrent de jonge gronden bijeengebracht. In 1935 werd de Proefpoldercommissie opgeheven en de haar op-

Laboratorium te Medemblik. (Juni 1932).

Foto Ir. Bosma.

gedragen taak ingeschakeld als onderdeel van den Dienst voor den Wieringermeerpolder. Het verrichte werk, aangevuld met onderzoeken op de proefboerderij „de Prof. van Bemmelen-hoeve”, alsmede op de talrijke verspreid liggende proefvelden, is van groote beteekenis geweest voor het op zoo voorspoedige wijze in cultuur brengen van de Wieringermeer. Het houdt zijn blijvende waarde, omdat de opgedane ervaringen dienstbaar gemaakt worden aan de voorlichting van de pachters, die hiervan veelvuldig en dankbaar gebruik maken.

VI. HET ONTGINNEN EN IN CULTUURBRENGEN VAN DE GRONDEN.

Terugdenkende aan den toestand van de Wieringermeer, zoals die zich in 1930 na het droogvallen aan het oog voordeed en deze vergelijkende met dien van het oogenblik, nu de polder zijn tiende bestaansjaar is ingegaan, vallen wel zeer sterk op de geweldige veranderingen, die zich hier hebben voltrokken.

Hoorde men van bezoekers dier eerste jaren wel de opmerking:

Kreekvorming op nog niet ontwaterde gronden. Het regenwater zoekt een uitweg naar de kanalen. (Najaar 1930).

Foto Kreuger.

„Zoo moet de wereld er bij het begin der schepping hebben uitgezien” en werd zelfs in 1933 nog wel de opmerking gehoord, dat het toch beter ware den dijk maar weer door te steken en den polder aan de zee prijs te geven, de laatste jaren is dit geheel veranderd, zoodat men nu van bezoekers van het oude land wel te hooren krijgt de verzuchting: „Konden wij bij ons ook zoo nog eens opnieuw beginnen.”

Deze opmerkingen uit het „oude land” demonstreeren wel zeer duidelijk de groote veranderingen, die zich hebben voltrokken. De in 1930 op een doodenland lijkende polder, waarin geen levend wezen viel te bekennen, heeft zich ontwikkeld tot een landbouwgebied, waarheen jaarlijks duizenden bezoekers hun schreden richten, wijl hier op onderscheidene punten op landbouwgebied reeds een en ander te leeren valt, zoodat de Wieringermeer reeds mede toonaangevend voor ons land begint te worden.

Hoe is deze snelle landbouwkundige ontwikkeling tot stand gekomen, zonder dat bewaarheid werd het rijmpje, bekend van ontginningen en ook toepasselijk op sommige vroegere inpolderingen, luidende:

Machinale begreppeling der drooggevallen gronden. (April 1931).

Foto Maaskant.

De eerste (boer) werkt zich dood,
De tweede (boer) lijdt nood,
De derde (boer) verdient zijn brood.

Aan de hand van de resultaten van uitvoerige onderzoeken werd najaar 1930 overgegaan tot het aanbrengen van een intensieve ontwatering door middel van slooten ter diepte van 1.50 m en open greppels ter diepte van 60 cm op afstanden van 15 m op het zand en 11 m op de klei. Naast een tweetal greppelploegen werkte hieraan een groot aantal arbeiders. Dit werk kon in 1932 worden geëindigd. De hierbij tewerkgestelde arbeiders vonden onderdak in kosthuizen in de omgeving van den polder, terwijl een 500-tal ondergebracht was in voor dat doel aan den polder-rand gestichte arbeiderskampen.

Na het aanbrengen der ontwatering moest rustig worden afgewacht tot het zoutgehalte beneden de inzaaigrens was gedaald. Met het zoutgehalte wordt hier bedoeld het zoutgehalte van het bodemwater, immers de Wieringermeer had gedurende eeuwen onder zout water gestaan, waardoor ditzelfde zoute water ook in den grond aanwezig was, zoodat na het droogkomen het bodem-

Bewerking van den maagdelijken zeebodem met 8-scharige ploeg. (Sept. 1931).
Foto Maaskant.

vocht een keukenzoutgehalte had van 16—24 gram per liter water. De intensieve ontwatering was noodig om dit uit den grond te verwijderen; na het aanbrengen daarvan heeft het regenwater geleidelijk het uitspoelen van dit zoute water bewerkstelligd.

Was dit op de zandgronden in de bovenlaag na één winterperiode reeds het geval, op de zwaardere gronden duurde dit 2 à 3 jaar. Om na te gaan of het zoutgehalte ver genoeg was gedaald, immers de neerslag in den eenen winter verschilt aanmerkelijk van dien in een volgenden winter, werd ieder jaar de polder in Februari en Maart uitvoerig bemonsterd en werden de hierbij verkregen monsters op keukenzoutgehalte onderzocht. Aan de hand van dit onderzoek kon kavel voor kavel op zijn geschiktheid voor bezaaiing worden beoordeeld.

Zooals boven reeds vermeld, verliep de ontzilting bij de zandige gronden vlugger dan bij de zwaardere gronden, zoodat vanzelfsprekend eerst de zandige gronden in cultuur konden worden gebracht. Deze gronden hadden een zeer stuivend karakter, waarom reeds het eerste jaar maatregelen moesten worden getroffen om dit stuiven tegen te gaan.

Door zandstormen dichtgestoven slooten. (April 1931).

Foto Maaskant.

Gedeeltelijk geschiedde dit door middel van de kleiwoelmachine, die van de plaatselijk in den ondergrond aanwezige klei zooveel naar boven haalde, dat hiermede het terrein kon worden bedekt. Een andere methode was het bedekken met stroo en het vaststeken hiervan. Een derde methode, welke eerst na eenige ontziltling kon worden toegepast en later in het groot werd uitgevoerd, was in het najaar bezaaien met rogge, waaronder dan in het daaropvolgende voorjaar een grasklavermengsel werd uitgezaaid, waarmede tevens een einde kwam aan het stuiven.

Op deze wijze zijn groote oppervlakten zandgrond tot grasland aangelegd. Waren de resultaten op dit zandgrasland aanvankelijk tengevolge van het geringe vochthoudende vermogen van den grond, teleurstellend, aangezien in den zomer telkens verdroging optrad, hierin kwam een zeer groote verandering, toen in 1934 het water van het IJsselmeer zoover verzoet was, dat voldoende water kon worden ingelaten in de slooten en de greppels, waardoor het verdrogen van het gewas kon worden tegengegaan. Sindsdien is op deze gronden door de z.g. infiltratie de uitoefening van het normale graslandbedrijf mogelijk geworden, waarbij vanzelfsprekend

Stuifvrij maken van zandgronden door de woelkleimachine. (Najaar 1930). Foto Niestadt.

deze humusarme zandgronden jaarlijks een behoorlijke bemesting vragen.

Moeilijker was de vraag, op welke wijze de zwaardere voor akkerbouw te bestemmen gronden in cultuur moesten worden gebracht. Ook hiervoor echter hadden de onderzoeken voldoende gegevens opgeleverd, om dit met succes te kunnen volbrengen. Nadat het zoutgehalte tot beneden de inzaaigrens was gedaald, werden hierop in hoofdzaak graangewassen verbouwd als eerste gewas. De resultaten hiervan waren zeer bevredigend, zoals trouwens reeds op de voorafgaande proefvelden gebleken was. Na dit eerste graangewas werd ook het tweede jaar graan verbouwd. Werd in het eerste jaar tarwe verbouwd, het tweede jaar werd hiervoor haver en gerst genomen. Onder het eerste gewas als dekvrucht werd hopperupsklaver voor groenbemesting gezaaid, een maatregel, waarvoor deze jonge gronden zeer dankbaar waren. In het tweede cultuurjaar werd onder de haver en gerst-roode klaver of lucerne gezaaid. Deze werd het derde jaar als zoodanig geëxploiteerd, waarmee het draineeren der gronden veelal gepaard is gegaan, waarna verpachting der boerderijen volgde. De pachter

Onafzienbare graanoogst. (Aug. 1938).

Foto Maaskant.

kreeg dus steeds den grond in een uitstekenden cultuurtoestand toegewezen.

De in het laboratorium te Medemblik gekweekte entstof maakte het mogelijk de klavers op groote schaal te verbouwen, waardoor de cultuurwaarde der gronden in de ontginningsperioden met snelle schreden vooruitging.

In de aan de verpachting voorafgaande drie cultuurjaren werden de gronden door en voor rekening van den Staat geëxploiteerd, waartoe de Landbouwcultuurmaatschappij „de Wieringermeer” werd gesticht, die de gronden in beheer nam, nadat deze van een detailontwatering waren voorzien.

Uit den aard der zaak oefende de Cultuurmij een vrij extensief graanbedrijf uit, daar juist de granen geschikt bleken om op deze jonge gronden uit te zaaien en bovendien een ver doorgevoerde mechanisatie toelieten.

De Landbouwcultuurmaatschappij nu exploiteerde de gronden gedurende de eerste jaren, waarin aan de cultuur nog een groot risico was verbonden, daarbij steunende op de resultaten van de wetenschappelijke onderzoekingen, die voor een groot deel de richtlijnen aangaven, waardoor mislukkingen konden worden voorkomen.

De omvang van dit bedrijf blijkt uit den volgenden staat:

In schelven verzamelde graanoogst, met riet afgedekt. (Oct. 1935). Foto Kuiper.

Oppervlakte der gewassen in de opeenvolgende jaren in exploitatie bij de Cultuurnij.

Gewas	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha
Koolzaad	—	83	495	377	347	133	—	—	—	—
Wintertarwe	—	90	1324	2854	2464	1539	1923	1786	58	1067
Zometarwe	—	—	165	172	139	1285	495	533	800	185
Winterrogge	135	1710	706	40	—	—	30	101	103	177
Zommerogge	—	20	57	45	—	—	—	—	—	—
Wintergerst	—	17	901	—	—	85	440	874	110	172
Zommergerst	135	—	228	1166	1051	1435	1253	338	296	—
Haver	—	156	489	602	943	962	1215	1629	1231	415
Erwten	—	—	—	—	—	21	57	95	54	—
Boonen	—	—	—	—	—	3	51	71	53	—
Vlas	—	—	—	—	—	80	247	333	320	—
Karwij	—	—	—	—	—	—	—	29	23	—
Suikerbieten	—	—	—	—	19	41	102	69	37	80
Voederbieten	—	—	17	11	—	7	—	—	—	6
Aardappelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mosterd	—	—	—	5	43	—	—	—	—	—
Klaver	—	—	43	1237	829	860	733	342	205	148
Lucerne	—	—	52	481	1561	1411	937	673	989	546
Grasland	—	1189	2633	3393	2426	1054	608	296	155	198
	270	3265	7110	10383	9822	8916	8091	7169	4434	2994

Uit het totaal in cultuur zijnde aantal ha blijkt, dat reeds in 1934 een maximum werd bereikt. Dit is eensdeels een gevolg van het feit, dat de verpachting der gronden een aanvang had genomen, zoodat de totale oppervlakte bij de Landbouwcultuurmaatschappij geleidelijk verminderde, anderdeels tengevolge van het geleidelijk ontzilten van den polder. Gedurende de laatste jaren vond een inkrimping van het bedrijf plaats, door de steeds verder voortschrijdende verpachtingen, terwijl alle gronden in cultuur waren genomen. Dezen zomer zal de Landbouwcultuurmaatschappij haar laatsten oogst verzorgen, zoodat daarmee de ontginningsperiode als afgesloten kan worden beschouwd.

Tot besluit moge hier nog worden verwezen naar het, als bijlage opgenomen, overzicht van de totaal verkregen opbrengsten der diverse akkerbouwgewassen in de afgelopen negenjarige periode, cijfers, die een indruk geven omtrent de belangrijkheid van de Wieringermeer als landbouwgebied.

VII. HET STICHTEN VAN DORPSKERNEN, VAN BOERDERIJEN EN VAN WONINGEN BUITEN DE DORPEN.

Het contrast tusschen hetgeen de Wieringermeer in 1930 was en in 1940 te zien geeft, treedt wel zeer sterk naar voren:

Zomer 1930: een groote bijna onafzienbare grijze vlakte, leeg en kaal rijst langzaam uit het water;

Zomer 1940: de silhouetten van ruim vierhonderd boerderijen en drie dorpen met spitse torens teekenen zich af tegen den horizon. Een nieuwe gemeenschap heeft zich gevormd, klein nog, doch vol levenskracht en met wijde perspectieven.

In slechts tien jaren kwam dit alles tot stand en als vanzelf gaan bij dit tweede lustrum onze gedachten naar het begin, naar de jaren met, de vele vraagtekens, naar de periode, waarin de arbeid nog met pionierswerk kon worden betiteld.

De eerste Wieringermeerbewoners waren de arbeiders, die ondergebracht werden in houten barakken en later ook wel in de ontginningschuren.

Was het eerste kamp bij de Houkes practisch nog onderdeel van het oude land, het tweede, bij Sluis I (later Slootdorp), vormde de eerste voorpost in den polder. De cantine bij dit kamp, waarin de P.T.T. haar poststation vestigde, de cantine met haar wankele klappstoeltjes en onrustige tafeltjes, haar beperkte spijskaart en botte

messen, vormde gewoonlijk tusschen twaalf en twee het punt van samenkomst van hen, wier taak het was leiding te geven aan eenig deel van dit groote werk, dat zoovele moeilijke problemen in zich droeg. Het gebeurde wel, dat de proviandvoorraad van de keuken ontoereikend was om alle bezoekers te bedienen. Meegebrachte boterhammen werden dan broederlijk gedeeld en de hongerige laatkomers maakten soms dankbaar gebruik van het hun door de cantinehoudster aangeboden nood-gerecht: een bord pap. Het was het begin van een tijdperk van behelpen op allerlei terrein, een tijdperk, dat feitelijk pas een einde nam, toen de wegen begaanbaar waren en de woonbeschaving tot in de diepste punten van den polder was doorgedrongen. Opmerkelijk is het, dat velen onder de pioniers deze tijden als de mooiste beschouwen en dankbaar zijn, dat zij deze opbouwperiode mochten meemaken. Sportiviteit, zin voor humor en de wetenschap, te arbeiden aan een grootsch werk, dat wellicht later gelegenheid voor een rustiger toekomst zou bieden, waren de factoren, welke hun de kracht en het doorzettingsvermogen gaven, hun arbeid met vreugde te verrichten.

**De eerste woningen te Slootdorp in aanbouw. Rechts bij kruispunt de cantine. (Oct. 1931).
Foto K.L.M.**

De dorpen.

Van den aanvang af stond vast, dat het woningprobleem op andere wijze zou worden opgelost, dan bij vroegere droogmakerijen het geval was geweest. Toonden bij de laatste nog na tientallen jaren vele ordeloos geplaatste semi-permanente woningen, vooral aan den rand van den polder, hoe men in de ontginningsjaren in de woningbehoefte had voorzien, in de Wieringermeer is angstvallig gewaakt tegen dezen ongeregelde tijdelijken bouw. Permanent zou het karakter zijn van alle gebouwen, terwijl vooraf vastgestelde dorpsplannen een ordelijke bebouwing zouden verzekeren.

De drie dorpen zijn gelegen aan de kruispunten van belangrijke verkeerswegen, zoowel te land als te water. Hoewel men in het algemeen tegenwoordig op het standpunt staat, dat het doorgaande verkeer om de bebouwde kom behoort te worden geleid, bij Slootdorp en Middenmeer is dit door de dorpen geleid. Immers het euvel van te smalle dorpsstraten, dat een verkeersomlegging als regel motiveert, kon hier worden vermeden. Het doorgaande verkeer in deze dorpen vindt plaats over een verkeersbaan, waarlangs geen bebouwing voorkomt, terwijl het locale verkeer zich

Gezicht op de Brink te Slootdorp. (Juli 1937).

Foto Marofilm.

kan bewegen langs parallelwegen, waaraan de huizen zijn gelegerd. Na zeven jaren practijk kan gezegd worden, dat deze verkeersregeling in alle opzichten bevredigend kan worden genoemd: het verkeer vloeit op natuurlijke wijze naar en door de dorpen en de autobestuurder is dankbaar voor de afwisseling, die het passeeren van een dorpskern hem biedt.

Te Wieringerwerf is de toestand anders. Bij dit dorp passeert de auto-snelweg Amsterdam-Afsluitdijk buiten het dorp. Het zou niet verantwoord zijn geweest het snelverkeer van deze t.z.t. dubbele verkeersbaan tusschen de bebouwing door te leiden. De doorgaande locale wegen in dit dorp worden gevormd door een twee-banigen weg, waartusschen een beplantingsstrook.

Alle dorpen hebben dit gemeen, dat de doorgaande verkeersweg met of zonder parallelwegen het hoofdmotief in het dorpsplan vormt, waarop het verdere stratennet organisch aansluit.

Kerken, scholen en andere openbare gebouwen staan op stede-bouwkundig belangrijke punten in de dorpsplannen. Helaas is hun massawerking dikwijls niet van dien aard, dat zij het dorpsbeeld beheerschen, zoals dit als regel bij oude dorpen het geval is. Terreinen, bestemd voor sport, nijverheid en industrie, begraaf-plaatsen e.d. zijn in de plannen opgenomen, zoodat voor een verre

Gezicht op het dorp Middenmeer en omgeving. (Mei 1937).

Foto K.L.M.

toekomst een ordelijke opbouw verzekerd kan worden geacht. Aan de beplanting der dorpen is alle aandacht besteed. Plantsoenen met bloemperken e.d. zal men er tevergeefs zoeken, deze vallen buiten het karakter van den polder. De beplanting dient niet gezien te worden als een versieringselement, doch als een onderdeel van het land, waarop deze zich organisch behoort aan te sluiten. Daarom vindt men slechts krachtige boomrijen of heestergroepen en rond de dorpen beschermende windsingels en voor ontspanning bestemde boschjes. Bij Wieringerwerf komt dit het sterkst tot uitdrukking, waar ten Noorden en ten Oosten van het dorp een bosch van ongeveer 30 ha is aangelegd, waarin ten deele het uitbreidingsplan van dit dorp is geprojecteerd. In de toekomst zal deze beplanting een prachtig accent in het polderlandschap vormen, terwijl haar groene uitloopers tot diep in het dorp zullen doordringen en hiermede het beschermende karakter der beplanting nog zullen versterken.

Heeft een belangrijke stedenbouwkundige overweging: het scheppen van harmonie tusschen wonen, werken en ontspanning, een eerste rol gespeeld bij het opmaken der plannen, de te treffen maat-

Torenstraat met R.K. kerk te Middenmeer. (Juli 1937).

Foto Marofilm.

Dorpsstraat te Wieringerwerf. (Oct. 1938).

Foto Maaskant.

regelen, in verband met de Volksgezondheid, werden niet veronachtzaamd. Slooten worden in de dorpen niet aangetroffen. Door middel van septic-tanks worden de faecale stoffen alsook het huis- en hemelwater geloosd op een rioolstelsel, dat voorloopig nog zonder zuivering op de kanalen uitkomt. Waterleiding en electriciteit worden in elke woning aangetroffen.

De moeilijkheden van het bouwen in een pas drooggevalen polder, zonder wegen, zonder gelegenheid voor onderdak, gebrekkige waterwegen, enz. waren niet gering. En juist is de behoefte aan woningen in den beginne zoo nijpend. Zoo spoedig de plaats voor het te stichten Slootdorp dan ook maar eenigszins te bereiken was, werd met den bouw van tien dubbele woningen een aanvang gemaakt. Gelukkig was de bouwgrond hier nogal zandig, zoodat zelfs zonder heien kon worden gebouwd. Dat deze eerste woningen duur zijn geweest, het dubbele van den normalen prijs zelfs, behoeft geen nadere verklaring.

Toen de volgende bouw van 55 woningen en de schoolbouw een aanvang namen, waren de omstandigheden reeds aanmerkelijk verbeterd. Verharde wegen waren nog wel niet aanwezig, doch

het was althans mogelijk het dorp per auto te bereiken. Het was echter behelpen in elk opzicht, maar het dorp verrees gestadig, de straatringleering werd gelegd, de wegen bestraat en in Mei 1932, dus binnen twee jaar na het droogvallen, was het eerste dorp bewoond.

De bouw van de winkelhuizen, café's, pakhuizen, enz. kwam tot stand naar ontwerp van particuliere architecten. Moesten aanvankelijk procentsgewijs verschillende plannen wegens onvoldoende architectuur worden afgewezen, reeds spoedig zag men in, dat moeite, tijd en geld bespaard konden worden door onmiddellijk een goeden architect in den arm te nemen. Onvoorwaardelijke afkeuring van ingediende plannen komt gedurende de laatste jaren dan ook practisch niet meer voor.

Boerderijen.

Spoedig na het droogvallen van den polder werd een begin gemaakt met den bouw van groote ontginningsschuren, bestemd voor het onderbrengen van werktuigen en kunstmeststoffen. Deze eerste serie schuren is op dit oogenblik nog steeds duidelijk te onderkennen aan hun geknikte met roode asbestcement-golfplaten afgedekte daken en houten wanden, terwijl het naambord „de

Ontginningsboerderij „de Eerste” nabij de Houkes. (Jan. 1935).

Foto Maaskant.

Eerste" op de schuur aan den Slootweg bij de Houkes over het eerstgeboorterecht van deze schuur geen twijfel laat.

Onmiddellijk aansluitend aan deze houten schuren werd, regelmatig over den polder verspreid, nog een zestigtal soortgelijke schuren van twee verschillende typen, doch met ongebroken daken, gebouwd. De indeeling van deze schuren was, in verband met het doel, waarvoor ze bestemd waren, eenvoudig. Slechts aan een langzijde was over de geheele lengte een gedeelte afgescheiden, dat later, wanneer deze schuren tot boerderij moesten worden verbouwd, eventueel tot koestal kon worden ingericht.

Deze schuren vormden als het ware de voorpostenstellingen van waaruit de vredige aanval op het nieuwe werd gedaan. Hun geheele constructie is er op ingesteld snel en met weinig arbeiders te kunnen worden opgetrokken. Stalen driescharnierspanten kwamen kant en klaar op het werk en konden in korten tijd worden gesteld. De dakbedekking: asbestcement-golfplaten vormen een lichte dakbedekking en kunnen vlug worden gedekt. Aldus was het mogelijk de zestig alle langs vaarwater gelegen schuren, tegen niet al te abnormale bouwrijzen te doen verrijzen.

De bouw van volledig ingerichte boerderijen kwam in 1933 aan de orde, toen op de lichtere gronden, in de secties A en E, de eerste verpachting van de gronden mogelijk werd geacht. Begonnen werd met den bouw van dertig boerderijen, weidebedrijven, waarvoor

Boerderij voor weidebedrijf. Koningin Emma-hoeve, Slootdorp. (Juli 1934).

drie typen, o.a. het type Koningin Emma-hoeve, werden ontworpen.

Vele dezer bedrijven, oorspronkelijk één-kavel bedrijven, werden later met een kavel (± 20 ha) uitgebreid, zoodat de oorspronkelijk gebouwde bedrijfsruimten van te geringe capaciteit werden, waarom, al naar den aard van het bedrijf, een kapschuur of een extra veestal moest worden bijgebouwd.

Negen boerderijen van overeenkomstig type als de vorige, kwamen in 1934 tot stand. In hetzelfde jaar werden vier boerderijen voor 25 ha gemengd-bedrijf gebouwd. Het type dezer laatste boerderijen was principieel afwijkend van de vorige: de woning werd vóór de schuur, doch daaraan verbonden door een lage bijkeuken, ontworpen.

Deze oplossing gaf behalve technisch voordeel ook een betere brandveiligheid en voorts de mogelijkheid een beter woningtype te ontwerpen.

Het uitgifte-programma-1935 vertoonde, ten aanzien van grootte en aard, een zoodanige differentie van bedrijven, dat de economische voordeelen van den seriebouw in de verdrukking dreigden te komen. Als vanzelf drong zich de noodzaak op om te komen tot een bouwstelsel, waarbij de voordeelen van den seriebouw zooveel mogelijk behouden zouden kunnen worden. Om dit te bereiken werden langs empirischen weg vijf standaard-schuurdwarsprofielen met gelijke muurplaathoogte en gelijke dakschuinite ontworpen, terwijl als spantafstand voor alle typen 4.80 m werd aangenomen. Daar de grootte van een landbouwschuur in hoofdzaak bepaald wordt door de tascapaciteit, kon, door het kiezen van de lengte van de schuur, voor elk bedrijf de daarbij passende boerderij worden gevonden. In de practijk geschiedt dit kiezen sindsdien door middel van een daarvoor ontworpen nomogram.

De woningen zijn bij al deze typen voor tegen de schuur gebouwd en kunnen derhalve betrekkelijk onafhankelijk van de schuren worden ontworpen.

Voor zoover koestallen in de boerderijen zijn gebouwd, zijn deze van een zoodanige constructie, dat in geval van brand deze zoolang weerstand kunnen bieden, dat het vee veilig naar buiten gebracht kan worden. Een onlangs plaats gehad hebbende boerderijbrand heeft de doelmatigheid dezer constructie ten duidelijkste bewezen. Hoewel de met ± 30.000 kg hooi en stroo gevulde schuur reeds

Boerderij voor weidebedrijf. (Juni 1936).

Foto Marofilm.

ingestort was voor de brandweer ter plaatse kon zijn, bleef de koestal (evenals de woning) onbeschadigd.

Aan de ventilatie der koestallen is volle aandacht besteed. Door speciaal geconstrueerde betonstalramen komt de buitenlucht tochtvrij den stal binnen, terwijl de vochtige stallucht door middel van ventilatiekokers door het dak wordt afgevoerd.

Een bijzonderheid in de groote akkerbouwbedrijven is, dat de spantconstructie een zoodanige is, dat geen stijlen tusschen de tasruimte en den dorschvloer voorkomen. Deze constructie verhoogt in aanzienlijke mate het nuttig effect van de schuurruimte.

De opmerking wordt wel gemaakt, dat er zoo weinig differentiatie is in de boerderijen in de Wieringermeer. Vooral het Zuiden en Oosten van den polder, waar de standaardiseering consequent is toegepast, geven aanleiding tot deze opmerking. Naar aanleiding hiervan kan worden gezegd, dat de Wieringermeer deze gelijkheid in bouwkunstige vormgeving gemeen heeft met zeer veel andere gebieden in ons land. Toevalligerwijs treffen wij in ons kleine land betrekkelijk vele hoofdtypen aan. Eenige hiervan zijn als uitloopers te beschouwen van buitenlandsche typen, andere dragen een geheel

Akkerbouwboerderij. (Juli 1936).

Foto Marofilm.

eigen karakter. Sommige bestrijken een gebied van meer dan een provincie, andere weer worden over slechts één polder of eiland verspreid aangetroffen. Al deze mooie oude boerderijen werden gebouwd in tijden toen de plattelandsbouwkunst heelemaal geen kunst was. De toenmalige boerderijbouwers, eenvoudige dorps-timmerlieden, aan wie onze karakteristieke typen te danken zijn, ontwierpen nauwelijks. Ze bouwden zonder meer en ze bouwden volgens de traditie, steeds hetzelfde type, het in den loop der jaren gegroeide..... standaardtype! En de in vroegere eeuwen drooggelegde polders zullen in hun groeiperiode, toen nog geen boomen het landschap hadden verrijkt, in vele opzichten hetzelfde beeld te zien hebben gegeven als de Wieringermeer in het huidige stadium van ontwikkeling.

Vanzelfsprekend is de wijze van verkaveling, de grootte van de uitgegeven bedrijven en de verdeling van de boerderijen langs de wegen van grooten invloed op het landschap. Landbouwkundige en sociale overwegingen zijn bij het bepalen hiervan de leidende factoren en daarom zullen onze nieuwe polders ook een eigen karakter krijgen. En terecht, indien althans dit karakter zuiver wordt weergegeven. Van dit karakter worden de fundamenten gelegd in het verkavelingsplan, dat in de Wieringermeer aldus is ontworpen, dat

de kaveleenheid meerendeels 20 ha bedraagt en dat als regel langs de hoofdwegen geen boerderijen komen.

De kavels zijn 250 m breed, zoodat in gebieden, waar uit landbouwkundige overwegingen het 20-ha bedrijf het meest aangewezen is, b.v. op lichte gronden, de boerderijen hier 250 m uit elkaar komen te staan. Op de zwaardere gronden worden twee of drie kavelbedrijven het meest aangetroffen, zoodat in deze gebieden de afstand van de boerderijen 500 of 750 m bedraagt.

Het is deze systematische verspreiding van de boerderijen over het landschap, die het polderbeeld, vooral gedurende de eerste jaren, volkomen beheerscht. De gebouwen staan hard en naakt op het land, geen beplanting verzacht de scherpe contouren, kortom de boerderijen zijn nog niet in het landschap vergroeid. In den loop der jaren zal het beeld echter veranderen. De boerderijen zullen ten deele verscholen gaan achter beschermende windsingels, de boomenrijen langs de wegen zullen hun coulissenwerking verrichten, de dorpen zullen verscholen gaan in het groen, kortom alle landschapselementen zullen vergroeien tot een ordelijk geheel, dat een volgende generatie misschien als „natuurlijk” zal aanvaarden, zooals ons geslacht dit doet van de oude polders. En dit is juist wat de ontwerpers bedoeld hebben. Hun streven was

Tuinaanleg op een der akkerbouwbedrijven in de Wieringermeer. (Juli 1939).

Beplanting begraafplaats te Middenmeer. (Zomer 1938).

Foto Overdijkink.

een nieuw stuk Nederland te scheppen, dat harmonisch en organisch zich voegt bij het oude.

In dit verband wordt er de aandacht op gevestigd, dat met beplanting in de dorpen en langs de wegen niet is volstaan. In het Noordoostelijke deel van den polder, nabij den Oever, is n.l. een bosch aangelegd, dat een oppervlakte van circa 400 ha beslaat. De bodemgesteldheid aldaar was van dien aard, dat daarop een normale landbouwcultuur niet mogelijk was, doch zij bleek uitstekend geschikt voor boschaanplant. Hier werd in kort tijdsbestek een stukje natuurschoon verkregen, waarop menige plattelands- en stadsgemeenschap met recht trotsch zou zijn. De beplanting en bebossching wordt verzorgd door het Staatsboschbeheer en geschiedt de laatste jaren vrijwel uitsluitend met plantmateriaal, dat in eigen kweekerijen is geteeld.

VIII. HET UITGEVEN VAN GRONDEN.

Bij de uitvoering van de werken stond slechts één einddoel voor oogen, n.l. het scheppen van een kolonisatiegebied en dus het geschikt maken van het drooggevalen gebied voor den particulieren gebruiker.

De Staat moest zich dus zoo gauw mogelijk losmaken van de

eigen exploitatie van de gronden, om deze in exploitatie van zelfstandige ondernemers te doen overgaan. De uitgifte van de gronden heeft zich in twee hoofdgroepen onderscheiden, te weten:

- a. de uitgifte van bouwterreinen in de dorpen en
- b. de uitgifte van cultuurland.

a. Uitgifte van bouwterreinen.

Zoals onder VI reeds werd opgemerkt is de verzorgende bevolking op drie dorpscentra geconcentreerd. In deze dorpen moest derhalve gelegenheid worden geboden tot woningbouw en oprichting van middenstandsbedrijven. Het standpunt van de Regeering was, dat gedurende de eerste reeks van jaren geen gronden moesten worden verkocht. Toch was het noodzakelijk aan degenen, die zich in de Wieringermeer wenschten te vestigen, een zakelijk recht voor een langdurigen termijn te verschaffen op terreinen, waar zij gebouwen wenschten op te richten. Hiervoor werd gekozen het stelsel van uitgifte in erfpacht voor den duur van 60 jaren. Reeds spoedig na het droogvallen deed zich de behoefte aan woonruimte gevoelen, voor huisvesting van degenen, die een werkzaam aandeel in het in cultuurbrengen der gronden zouden nemen. In hoofdzaak waren dit in eerste instantie de landarbeiders. Het spreekt vanzelf, dat van particuliere zijde slechts weinig initiatief in dit opzicht kon uitgaan, in verband waarmede het voor de hand lag, dat het Rijk den eersten stoot tot de bebouwing gaf. Teneinde echter te voorkomen, dat het Rijk hier optrad als woningexploitant, werd door de Directie van de Wieringermeer een Woningstichting in het leven geroepen, met opdracht in elk dorp ongeveer 100 arbeiderswoningen en eenige middenstandswoningen, voor huisvesting van ambtenaren, te bouwen en te exploiteeren. Dit Bouwbureau, dat de woninghuren op een sluitende rekening instelde, ontving den noodigden bouwgrond van het Rijk in erfpacht. Waar zich een gemeenschap vestigt, tracht ook de middenstand zich spoedig een bestaan te verschaffen en zoodra er in den dorpsbouw eenige teekening begon te komen, meldden ook tal van middenstanders zich voor vestiging in den nieuwen polder aan. Ook aan deze bevolkingsgroep werd de gewenschte bouwgrond in de dorpen in erfpacht verstrekt. Na enkele jaren was de toeloop echter zoo groot, dat in dit opzicht beperking moest worden aangelegd. Men dacht er een goudbron te vinden, doch de resultaten bleken anders

uit te komen. Dit had tot gevolg, dat in 1935 besloten werd meer dan voorheen het behoefte-element tot grondslag voor de uitgifte van bouwterrein te nemen, doch daarnaast tevens eischen van bekwaamheid en financieel weerstandsvermogen te stellen. Dit bracht uiteraard beperking van de dorpsontwikkeling teweeg, doch werkte heilzaam ten aanzien van het weerstandsvermogen van den middenstand. Naast bouwgrond voor woning- en winkelbouw werden ook terreinen voor industriele en handelsdoeleinden ter beschikking gesteld. In elk der drie dorpen werd daarvoor aan vaarwater gelegen industrieterrein gereserveerd. Middenmeer, als handelscentrum, heeft zich in dit opzicht het meest voorspoedig ontwikkeld, hetgeen mede het gevolg is van de omstandigheid, dat aldaar de graanbeurs is gevestigd, waar tal van boeren en handelaars wekelijks samenkomen.

Wieringerwerf staat momenteel nog in het begin van zijn ontwikkeling, hetgeen zijn oorzaak vindt in het feit, dat de op dit centrum aangewezen boerenbevolking zich eerst in 1940 en 1941 in de omgeving vestigen zal.

Gegadigden voor een boerderij onderzoeken den grond. (Mei 1937). Foto Marofilm.

b. Uitgifte cultuurland.

Het in cultuurbrengen van de Wieringermeergronden heeft plaats gehad voor rekening en risico van het Rijk. Een tegenstelling dus met hetgeen in andere droogmakerijen op dit gebied practijk was en waar de eerste kolonisten, financieel noch technisch berekend voor de hun opgelegde taak, ten gronde gingen. Deze ervaring in het verleden is dan ook wel spoorslag geweest de eerste werkzaamheden tot Rijkszorg te verklaren. De ontginningsexploitatie is voor Rijksrekening uitgevoerd tot het moment, waarop met voldoende zekerheid kon worden gezegd, dat aan exploitatie van de gronden door particuliere ondernemers weinig of geen risico meer verbonden was. Eerst successievelijk is de cultuurtoestand van de gronden verbeterd en naarmate zij het eerst zijn ontgonnen, bereikten zij ook eerder het gewenschte stadium van cultuurrijpheid. In 1934 waren de eerst ontwaterde gronden reeds zoover, dat exploitatie door particulieren niet veel gevaar voor tegenslagen meer opleverde en zomer 1934 kon de onderhandsche verpachting van 45 boerderijen tegen 1 November 1934 dan ook worden aangekondigd. Zij betroffen in hoofdzaak lichte gronden, waarop voorshands alleen het veeteeltbedrijf mogelijk was. Slechts enkele voor akkerbouwexploitatie bestemde bedrijven konden worden op-

Boerderij voor weide- of gemengd bedrijf. (April 1935).

Infiltratiewerken voor watervoorziening van grasland. (April 1934).

Foto Lichtbeeldeninstituut.

genomen. De belangstelling bleek niet bijster groot. De gunstige resultaten bij de ontginningsexploitatie verkregen vermochten nog niet den trek van de boeren uit het oude land naar de jonge Zuiderzeegronden te stimuleeren. Bovendien trok de grasland-exploitatie, in verband met de minder gunstige financieele uitkomsten van deze bedrijfsrichting, niet zoo erg aan. In 1935, toen de in 1934 opgetreden pachters het eerste bedrijfsjaar met gunstige uitkomsten achter den rug hadden, werd de belangstelling grooter voor de toen beschikbaar komende 67 bedrijven en sedert dien ging het aantal sollicitanten naar een bedrijf in de Wieringermeer jaar op jaar in opwaartsche richting. In 1939 meldden zich voor 51 bedrijven meer dan 1000 gegadigden aan. De aanvankelijk aangenomen reserve werd volledig afgelegd, nadat gebleken was, dat de Wieringermeergronden opbrengsten leverden, welke die van het oude land evenaarden, ja soms zelfs overtroffen. Aantrekkelijk waren de nieuwe bedrijven in de Wieringermeer, niet alleen om hun mooie bedrijfsgebouwen, gunstige verkaveling en gebleken vruchtbaarheid, maar ook omdat de pachtvoorwaarden voor de komende pachters gunstig waren. In verband met de verwachte geleidelijke ontwikkeling van den vruchtbaarheidstoestand van den grond en ter wille van de optredende pachters, die in de eerste jaren groote uitgaven hadden om zich te installeren, waren de pacht-sommen in de eerste twee jaren laag gehouden. Voor de volgende twee jaren volgde een redelijke verhooging, om ten slotte in het

Diepspitten in werkverschaffing. Bovenbrengen van een kleilaag. (Juni 1937).

Foto Marofilm

vijfde jaar aan te landen op een peil, dat voor soortgelijke gronden elders in ons land wordt betaald. Vooral de akkerbouwers hebben voordeel getrokken uit het feit, dat de normale cultuurtoestand van het bouwland eerder werd bereikt, dan aanvankelijk werd verwacht en waarop de pachtsommen waren berekend. Met de graslandpachters was dit iets anders, omdat grasland eenige jaren noodig heeft om de normale vruchtbaarheid te verkrijgen. Doch deze bedrijfsrichting liep het bovendien nog tegen, omdat over het algemeen de productenprijzen bleven beneden het bedrag, waarop rendabele exploitatie mogelijk wordt geacht.

Bovendien traden allerlei moeilijkheden op met veeziekten e.d. waardoor het den graslandpachters financieel niet zoo best verging. Het ligt voor de hand, dat het streven van deze categorie van pachters er op gericht was zooveel mogelijk grasland te scheuren en in bouwland om te leggen, een maatregel, welke zooveel mogelijk in de hand gewerkt werd, doch die slechts beperkte mogelijkheden bood, omdat de lichte zandgronden zich over het algemeen niet voor exploitatie als bouwland leenen. Uit de bodemkundige kaart was evenwel gebleken, dat hier en daar over belangrijke oppervlakten klei onder een zandlaag werd aangetroffen. Waar deze grondsoort op bereikbare diepte zat, is tot diepspitten overgegaan. Een laag van ± 50 cm klei werd naar boven gehaald,

Het bovenbrengen van een kleilaag door middel van diepploegen. (Juni 1937).

Foto Marofilm.

terwijl het zand naar den ondergrond verhuisde. Deze werkzaamheden werden in werkverschaffing uitgevoerd. Aldus werden verschillende belangen gediend.

Bij de verpachting van boerderijen zat het streven voor een krachtigen boerenstand in den polder te vestigen. Dit hield weer in, dat aan gegadigden eenige eischen moesten worden gesteld om voor een bedrijf in aanmerking te kunnen komen. In de eerste plaats moest een candidaat landbouwtechnisch goed onderlegd zijn, zoolwel theoretisch als practisch, doch bovendien moest hij beschikken over een bedrijfskapitaal van f 300.— per ha, noodig om de exploitatie van de boerderij bedrijfsveilig te stellen. Hulp van naaste familie was hierbij toegelaten.

De landbouwbedrijven in de Wieringermeer zijn van verschillende grootten. Men treft er aan bedrijfjes van $7\frac{1}{2}$ ha, maar ook van 75 en meer ha.

De stand van de uitgifte was op 1 Mei 1940 als volgt:

Bedrijfs-grootte	Akkerbouw- bedrijf	Gemengd bedrijf	Weide- bedrijf	Totaal
0 — 7½ ha	—	—	1	1
7½ — 12½ ha	7	28	1	36
12½ — 25 ha	10	34	13	57
25 — 30 ha	13	18	5	36
30 — 40 ha	21	33	5	59
40 — 50 ha	58	27	—	85
50 — 60 ha	18	7	—	25
60 — 70 ha	16	1	—	17
70 — 80 ha	12	3	—	15
80 — 90 ha	—	—	—	—
90 — 100 ha	2	—	—	2
Boven 100 ha	1	—	—	1
Totaal	158	151	25	334

De totale oppervlakte der verpachte hofsteden bedraagt ± 12115 ha. Naast genoemde oppervlakte is als los land uitgegeven ± 945 ha, waarvan ± 475 ha aan tuinders uit het randgebied is verhuurd. De pachters zijn afkomstig uit alle deelen van ons land, doch in hoofdzaak uit de provincies, waar het bouwland op kleigrond domineert.

Voor uitgifte blijft nog beschikbaar ± 3570 ha, welke oppervlakte in de volgende grootte-klassen zal worden verdeeld:

Bedrijfs-grootte	Akkerbouw- bedrijf	Gemengd bedrijf	Weide- bedrijf	Totaal
0 — 7½ ha	—	2	—	2
7½ — 12½ ha	45	26	—	71
12½ — 25 ha	4	26	1	31
25 — 30 ha	1	3	—	4
30 — 40 ha	2	7	—	9
40 — 50 ha	14	24	—	38
50 — 60 ha	—	—	—	—
60 — 70 ha	2	—	—	2
70 — 80 ha	—	—	—	—
80 — 90 ha	—	—	—	—
90 — 100 ha	—	—	—	—
Boven 100 ha	—	—	—	—
Totaal	68	88	1	157

c. Staatsexploitatie.

Onder het hiervoor gegeven overzicht zijn niet begrepen de boerderijen, welke in blijvende Staatsexploitatie worden gehouden. Hiervoor zal een oppervlakte van ongeveer 1000 ha worden bestemd, welke in 37 boerderijen zal worden verdeeld, waarvoor overeenkomstige pachtsommen moeten worden betaald als voor de aan de particulieren verpachte bedrijven. Aan het hoofd van elke boerderij staat een zetboer. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering is in handen gesteld van de Directie van de Wieringermeer, daarin bijgestaan door een inspecteur. Deze Staatsexploitatie is ingesteld als proef, teneinde na te gaan, of hiermede even gunstige financiële resultaten kunnen worden verkregen als bij de exploitatie door particuliere ondernemers, doch verschaft tevens de gelegenheid tot het verkrijgen van een waarde-meter op het gebied van de agrarische productie. De eerste 7 bedrijven werden voorjaar 1939 in het Staatsbedrijf ingebracht, najaar 1939 gevolgd door 15 nieuwe bedrijven, terwijl de laatste 15 bedrijven najaar 1940 in blijvende Staatsexploitatie zullen worden genomen.

Vele excursisten bezoeken de Wieringermeer. (Juli 1938).

Foto Marofilm.

IX. HET TREFFEN VAN SOCIALE MAATREGELEN.

Het publiekrechtelijke bestuur over de Wieringermeer werd de eerste jaren gevoerd door de besturen der randgemeenten, waarbij de polder aanvankelijk was ingedeeld. Dit zou doen veronderstellen, dat de besturen dezer gemeenten zich ook zouden hebben aangetrokken de noodzakelijke sociale maatregelen, welke in normale omstandigheden tot de zorg der gemeentebesturen behooren. In het gegeven geval hebben die besturen zich echter gaarne van het treffen van die maatregelen onthouden, om dit aan het Rijk, dat de ontginning en den sociaal-economischen opbouw verzorgde, over te laten.

Ook in dit opzicht lag er derhalve terrein braak en het was niet eenvoudig reeds aanstonds een outillage tot stand te brengen, welke de bevolking bevrediging gaf. Zoo moest worden voorzien in de behoefte aan telefonische verbinding voor het verkeer met het oude land, aan water en electriciteit, aan gelegenheid voor kerkelijke bijeenkomsten, aan onderwijs, aan geneeskundige verzorging en in het algemeen aan die verzorging, welke het leven en werken in een nog moeilijk bereikbaar gebied kan veraangename.

a. Telefonische gemeenschap.

Dank zij de bekende voortvarendheid van het Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie was de telefonische- en postverbinding met het eerste dorp in wording, toen genaamd Sluis I, later Slootdorp, reeds spoedig na het droogvallen tot stand gebracht en gevestigd in een cantine, welke tevens het centrum van het maatschappelijke verkeer aldaar vormde. Later volgde de verbinding van de beide andere dorpen, terwijl sedert vorig jaar alle boerderijen, ongeacht den afstand van het Telefoonkantoor tegen normaal tarief (f 2.— per maand) aansluiting kunnen verkrijgen, van welke gelegenheid druk gebruik gemaakt werd.

b. Waterleiding en electriciteit.

De behoefte aan water en electriciteit kon niet zoo spoedig worden bevredigd, omdat hiervoor belangrijke werkzaamheden moesten worden uitgevoerd.

Een voor de uitvoering van waterbouwkundige werken reeds in

1930 aangelegde hoogspanningsleiding vermocht reeds in 1931 het tot verdere ontwikkeling gebrachte Slootdorp van electriciteit te voorzien, terwijl tevens het dorp Middenmeer, alwaar inmiddels met den woningbouw was aangevangen, daarvan kon profiteeren. Met den aanleg van toegangswegen naar deze beide dorpen vanuit het oude land was intusschen eveneens aangevangen en dit opende de mogelijkheid de buisleidingen van het Waterleidingnet van de poldergrens naar de beide dorpen door te trekken. Op 25 Mei 1932 kon het leidingnet te Slootdorp door H.K.H. Prinses Juliana in bedrijf worden gesteld en toen leverde de voorziening ook van Middenmeer en later van Wieringerwerf geen moeilijkheden meer op. Waren de dorpen dus behoorlijk verzorgd, anders stond het met de verzorging op dit gebied van de gebouwen, verspreid over den polder. Hier moest men zich behelpen met regenwater of water uit nortonputten, dat niet altijd in voldoende mate of in voldoende bruikbaarheid aanwezig was. Voor de verlichting was men op petroleumlampen of andere primitieve verlichtingsmiddelen aangewezen. De provinciale bedrijven van Noordholland bleken evenwel bereid ook de buitenwegen van water- en electriciteitsleidingen te voorzien, mits het Rijk een belangrijk bedrag in de kosten van eersten aanleg bijdroeg. Voor oogen houdende het feit, dat de bewoonbaarheid van dit uitgestrekte gebied door water- en electriciteitsvoorziening in belangrijke mate zou toenemen, werd tot den aanleg besloten en zoo behoeft geen enkel gebouw in den polder meer van deze voorzieningen verstoken te blijven.

c. Godsdienstige verzorging.

De belangstelling van de kerkelijke overheden ging reeds spoedig, nadat zich kolonisten in den polder hadden gevestigd, naar hen uit. Behoorlijke gelegenheid tot het houden van godsdienstige samenkomsten ontbrak, doch men stelde zich aanvankelijk tevreden met de benedenverdieping van een arbeiderswoning, ja zelfs werd een kamertje van een arbeiderskamp daarvoor benut. Langzamerhand konden deze primitieve gelegenheden echter voor een meer presentabele localiteit, een gymnastielokaal, worden verwisseld, tot in 1932 reeds de eerste kerken te Slootdorp in gebruik genomen konden worden. Aan de betrokken kerkgenootschappen werd in overweging gegeven onmiddellijk in een definitief kerkgebouw te voorzien, waarvoor op een Rijksbijdrage zou kunnen worden gerekend. In elk der drie dorpen zijn thans drie kerken gesticht. Die

De Gereformeerde Kerk te Wieringerwerf. Op achtergrond de vierklassige lagere school. (Juli 1939).

te Slootdorp zijn het meest eenvoudig van opzet. Ook op kerkelijk gebied hebben de toestanden in de Wieringermeer zich nagenoeg geconsolideerd.

d. Onderwijs.

Ook op onderwijsgebied was aanvankelijk slechts een primitieve verzorging mogelijk. Dezelfde arbeiderswoning, waar godsdienstige samenkomsten werden gehouden, deed den eersten tijd als school dienst, doch met voortvarendheid werd te Slootdorp aan de stichting van een normale school gewerkt, welke half Augustus 1932 kon worden geopend. Voor de exploitatie van deze school gedurende de eerste jaren was samenwerking verkregen tusschen voorstanders van Protestantsch-Christelijk, Rooms-Katholiek en openbaar onderwijs, teneinde schoolsplitsing in dit nieuwe groeiende gebied den eersten tijd zooveel mogelijk te voorkomen. Het beheer van de school werd opgedragen aan het bestuur van een stichting, waarin de verschillende richtingen vertegenwoordigd waren. Het beheer van de achtereenvolgens te Middenmeer en Wieringerwerf gestichte scholen werd eveneens aan het bestuur dezer stichting toevertrouwd. Toeneming van het bevolkingsgetal van de Wieringermeer en daarmee van het aantal leerplichtige kinderen leidde in 1938

Arbeiderswoning te Sloodorp, tijdelijk gebruikt voor school en tevens voor godsdienst-oefeningen. (Nov. 1931).

tot den bouw van een tweetal Christelijke scholen, n.l. te Sloodorp en te Middenmeer. Het zijn beide drieklassige scholen, welke reeds behoorlijk zijn bezet.

Naast het lager onderwijs deed zich ook de behoefte aan landbouwonderwijs gevoelen. Geregeld worden daarvoor winteravondcursussen georganiseerd, doch daarnaast bezoekt een belangrijk aantal leerlingen uit de Wieringermeer de Rijkslandbouwwinterschool te Schagen.

e. Volksgezondheid.

De geneeskundige verzorging van de eerste kolonisten kostte aanvankelijk nog al wat hoofdbreken. Voldoende bewoners om een arts een bestaan te verschaffen waren nog niet aanwezig, in verband waarmede de verzorging door de medici uit het randgebied moest plaats hebben, hetgeen met verschillende moeilijkheden gepaard ging. Op 1 Mei 1932 vestigde zich de eerste arts te Sloodorp, 1 Juni 1936 de tweede te Wieringerwerf. Inmiddels was ook reeds, op initiatief van de bevolking, een vereniging voor wijkverpleging opgericht.

Aanhoudende zorg vraagt het malariavraagstuk. Uit vroegere ervaringen was bekend, dat een nieuw poldergebied gunstige voor-

waarden biedt voor de ontwikkeling van malaria en het spreekt vanzelf, dat in de Wieringermeer de noodige voorzieningen tot voorkoming en bestrijding van deze zoozeer gevreesde ziekte werden getroffen. De commissie voor malariabestrijding door de bevolking in Noordholland heeft een intensieve campagne onder de bevolking daarvoor op touw gezet en ook zelf maatregelen ter voorkoming en bestrijding genomen. Tot heden met gunstig resultaat. Slechts enkele gevallen traden op. Waakzaamheid blijft echter in dit opzicht, ook voor de toekomst, geboden.

X. HET BESTUUR VAN DEN POLDER.

Onder IX werd reeds met een enkel woord medegedeeld, dat het gemeentelijke bestuur van de Wieringermeer door de besturen der randgemeenten werd verzorgd. Zoolang de bevolking slechts gering was ontmoette dit niet zooveel bezwaar, doch naarmate het zielental toenam, werkte deze regeling onbevredigend. De belastingpenningen der bevolking gingen naar de randgemeenten, zonder dat deze noemenswaardige lasten voor haar rekening namen. Met ingang van 1 Januari 1938 kwam hierin verandering door instelling van een openbaar lichaam „de Wieringermeer”, dat eenerzijds een organisatie inhield voor al hetgeen tot de Rijkszorg geacht werd te behooren, anderzijds een gemeentelijke or-

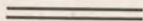
Voorloopig raadhuis te Wieringerwerf. (Mei 1936).

ganisatie in het leven riep. Voorzieningen hieromtrent werden getroffen bij de wet van 31 Mei 1937 (Staatsblad No. 521).

De ten aanzien van het gemeentelijke bestuur in het leven geroepen organisatie staat in hoofdzaak op één lijn met een gemeente. Het bestuur is evenwel niet door de bevolking gekozen, doch benoemd door de Kroon, terwijl het Rijk ook overigens grooten invloed op het bestuursbeleid heeft behouden. Dit was noodig, omdat nog groote Rijksbelangen in den nieuwen polder te verzorgen waren en de gemeente ook financieel nog niet op eigen beenen staan kon. Deze organisatie is eveneens slechts van tijdelijken aard, want een wetsontwerp is aanhangig tot instelling van een zelfstandige gemeente Wieringermeer, zoodat op dit gebied ook een normale toestand zal worden verkregen. Ook op ander terrein zal een meer permanente organisatie noodig zijn. De Directie van de Wieringermeer, die in alle zaken van bestuur en uitvoering van werkzaamheden een leidende functie vervult, zal volgend jaar worden opgeheven. De taak, waarvoor zij werd ingesteld, zal dan zijn afgelopen, doch verschillende zaken vragen blijvende behartiging. Zoo zal een Waterschap met het beheer van de waterstaatkundige belangen moeten worden belast, terwijl aan een Rentmeester, namens den Minister van Financiën, het domeinbeheer zal worden opgedragen.

Wij nemen hiermede voorloopig afscheid van de belangstellenden in het Zuiderzee-inpolderingswerk. Wij hopen echter binnen enkele jaren in staat te zijn de uitgave van een excursiegids opnieuw ter hand te nemen, doch dan voor den Noordoostelijken polder.

Overzicht van de totale productie van de verschillende akkerbouwgewassen in de Wieringermeer over de jaren 1932 tot en met 1939 (in duizenden kg).

Gewas	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Tarwe	183	3.597	8.351	9.875	11.633	13.928	18.940	16.824
Rogge	2.895	1.186	93	—	77	186	318	428
Gerst	36	2.533	2.349	3.680	5.179	5.329	3.960	1.715
Haver	361	1.421	1.760	4.461	7.270	9.041	13.006	9.998
Karwijzaad	—	—	—	—	—	—	139	278
Koolzaad	140	676	730	745	244	28	17	15
Blauwmaanzaad	—	—	—	—	—	—	68	187
Groene erwten	—	—	—	19	418	1.476	2.985	4.875
Veldboonen	—	—	—	—	112	487	423	198
Aardappelen	—	—	—	252	924	1.356	2.857	5.598
Spinaziezaad	—	—	—	—	—	—	165	—
Suikerbieten	—	—	—	2.461	12.593	21.369	31.991	42.353
Suikerbietenzaad	—	—	—	—	—	—	160	—
Voederbieten	—	844	560	1.967	4.076	7.858	8.561	10.450
Vlas	—	—	—	—	1.881	3.862	6.511	9.240
Rodeklaverhooi	—	3.171	5.563	4.350	821	1.057	1.033	788
Lucernehooi	—	1.537	2.715	7.215	8.068	1.751	1.489	3.663
Tarwestroo	242	4.862	10.958	15.352	16.412	20.682	27.318	20.864
Roggestroo	5.371	2.360	226	—	147	278	810	658
Gerststroo	28	2.861	2.036	3.966	6.174	6.058	5.457	1.619
Haverstroo	263	1.578	1.558	4.424	7.435	10.804	16.878	8.490
Karwijstroo	—	—	—	—	—	—	215	337
Koolzaadstroo	126	797	1.219	1.446	578	39	25	15
Gr. erwtenstroo	—	—	—	24	72	849	2.165	3.097
Boonenstroo	—	—	—	—	108	433	580	396
Totaal	9.645	27.423	38.118	60.237	84.222	106.871	146.071	142.086

EENIGE BELANGRIJKE DATA IN DE WIERINGERMEER- GESCHIEDENIS.

1929.

29 Juli De Wieringermeerdijk gereed.

1930.

10 Febr. De gemalen „Lely” en „Leemans” in werking gesteld.

7 Mei De Irs. S. Smeding, F. P. Mesu en A. L. H. Roebroek benoemd tot leden van de Directie van den Wieringermeerpolder.

21 Aug. De Wieringermeer droog.

21 Oct. De eerste rogge gezaaid.

1 Dec. Opening van het eerste Poststation te Slootdorp.

1931.

1 April Opening telegraaf- en telefoonkantoor te Slootdorp.

16 Juni Eerste landbouwschuur bij de Houkes gereed.

5 Sept. De eerste der 10 dubbele arbeiderswoningen te Slootdorp betrokken.

1 Nov. Opening van het hulpschooltje te Slootdorp.

1932.

16 Jan. Poststation te Middenmeer geopend.

9 Febr. Inschrijving voor de uitgifte van bouwgrond in de dorpen Slootdorp en Middenmeer, voor het stichten van winkels e.d.

2 April Dr. H. Colijn legt den eersten steen voor het Gereformeerde Kerkgebouw te Slootdorp.

30 April De electriciteitsvoorziening door het Provinciale bedrijf te Slootdorp gereedgekomen.

1 Mei De eerste arts vestigt zich te Slootdorp (in 1934 naar Middenmeer).

- 25 Mei H.K.H. Prinses Juliana opent de waterleiding en legt den eersten steen voor het Ned. Herv. Kerkgebouw te Slootdorp.
- 15 Juni Eerste steenlegging van de eerste particuliere onderneming te Slootdorp.
- 12 Juli In gebruikneming der R.K. kerk te Slootdorp.
- 21 Juli De Geref. Kerk te Slootdorp wordt in gebruik genomen.
- 16 Aug. De eerste school van de stichting „de Wieringermeerscholen” wordt te Slootdorp met 4 leerkrachten en 128 kinderen geopend.
- 27 Aug. De Hervormde Kerk te Slootdorp in gebruik genomen.
- 3 Sept. De eerste erfpachtsacte wordt gepasseerd voor de uitgifte van een perceel bouwgrond in de Meer.
- 3 Oct. Telegraaf- en Telefoonstation te Middenmeer in dienst gesteld.
- 4 Oct. Hulpsschool te Middenmeer geopend met twee leerkrachten en 27 leerlingen.
- 8 Oct. Eerste winkel te Middenmeer geopend.

1933.

- 25 Maart De eerste kerk (R.K.) te Middenmeer in gebruik genomen.
- 15 April Het P.T.T.-kantoor te Middenmeer geopend.
- Mrt./Apr. Middenmeer wordt bevolkt met zijn definitieve bewoners.
- 15 Mei Het definitieve schoolgebouw te Middenmeer wordt in bezit genomen door 4 leerkrachten en 154 kinderen; laatstgenoemden komende van 65 verschillende Nederlandsche lagere scholen.

1934.

- 9 Juni H.M. de Koningin bezoekt, vergezeld van H.K.H. Prinses Juliana, den Wieringermeerpolder.
- Oct. Aanbesteding van den bouw der eerste 100 woningen te Wieringerwerf.

- 1 Nov. Eerste uitgifte van (45) boerderijen in de Wieringermeer.

1935.

- 1 Jan. Eervol ontslag verleend aan de leden der Wieringerdirectie, de lrs. Mesu en Roebroek.
- 17 Jan. Een dierenarts vestigt zich te Slootdorp.
- 21 Aug. Het eerste bestaanslustrum van de Wieringermeer wordt feestelijk te Middenmeer gevierd.
De Minister van Waterstaat, Jhr. Ir. O. C. A. van Lidth de Jeude, spreekt een rede uit.

1936.

- 1 Jan. De waterbouwkundige werken in de Wieringermeer komen onder beheer der Wieringermeerdirectie.
- Febr. Wieringerwerf wordt definitief bevolkt.
- 20 Febr. P.T.T.-station te Wieringerwerf in gebruik genomen.
- 24 Febr. De lagere school te Wieringerwerf geopend met 109 leerlingen en 3 leerkrachten.
- 26 Febr. Opening van de graanbeurs te Middenmeer.
- 1 Juni Een tweede arts vestigt zich (te Wieringerwerf).

1937.

- 31 Mei De wet tot instelling van een openbaar lichaam voor de ingepolderde Wieringermeer en nader aan te wijzen ingepolderde of in te polderen gedeelten van het IJsselmeer bereikt het Staatsblad (S. 521).
- Sept. Door het Provinciaal Waterleidingbedrijf van Noordholland wordt een aanvang gemaakt met het leggen van waterleidingbuizen buiten de dorpen voor de algeheele drinkwatervoorziening van den polder.
- 23 Oct. Opening van de Coöp. Boerenleenbank te Middenmeer.

1938.

- 1 Jan. Het openbaar lichaam „de Wieringermeer” in werking gesteld.

Rijksafdeeling.

Raad en Directie.

Gemeentelijke Afdeeling.

Bestuurscommissie (Gemeenteraad), Dagelijksch Bestuur (B. en W.), Voorzitter (Burgemeester).

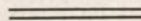
- Juni Het Provinciaal Electriciteitsbedrijf van Noordholland begint met den aanleg buiten de dorpen van het 3 KV-kabelnet voor de algeheele electrificatie van den polder.
- 1 Oct. Opening Christelijke Scholen te Slootdorp en Middenmeer.

1939.

In den loop van het jaar komen de waterleiding- en electriciteits-voorzieningen in hoofdzaak gereed. Door het Staatsbedrijf der P.T.T. wordt begonnen met den aanleg van verschillende geleidingen buiten de dorpen in afwachting van de volledige telefoonvoorziening van de Wieringermeer.

1940.

- 25 Jan. Indiening bij de Tweede Kamer van het wetsontwerp tot instelling van een gemeente „Wieringermeer”.
- 12 April Genoemd wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming in de Tweede Kamer aangenomen.

Boven: Boerderij onmiddellijk na het gereedkomen. (Voorjaar 1935).
Onder: Dezelfde boerderij met ontwikkelde tuinbeplanting. (Juni 1939).

Zaaien van tarwe met 8 M. breede gekoppelde zaaimachine. (8 Nov. 1933).
Foto Maaskant.

Oogsten van het eerste roggegewas ten Zuiden van de Houkes.
Foto Maaskant.

BODEMKUNDIGE BOUWVOORKAART VAN DEN WIERINGERMEERPOLDER

0 1 2 3 4 5 K.M.

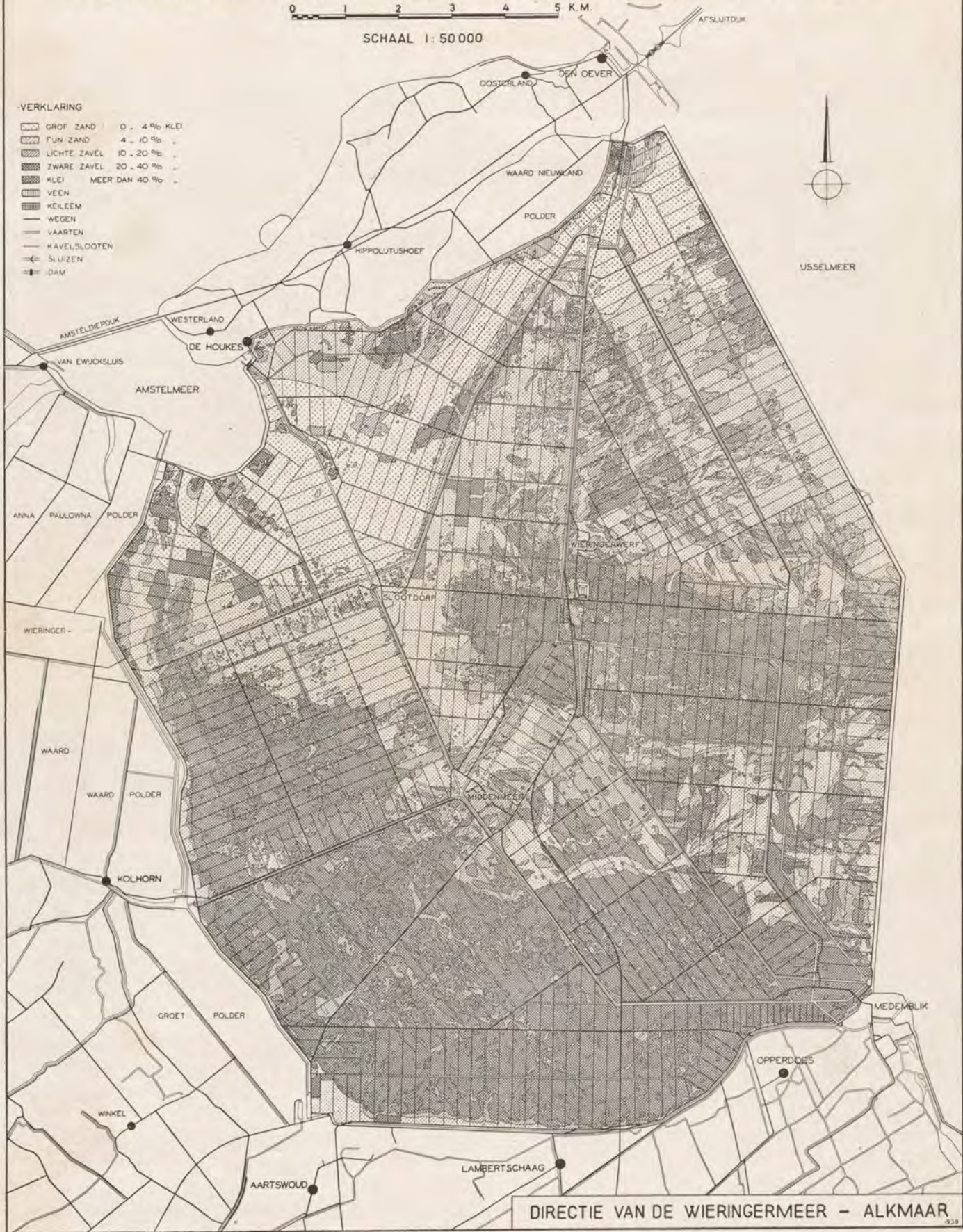
SCHAAL 1: 50 000

VERKLARING

- GROF ZAND 0 - 4 % KLEI
- FIN ZAND 4 - 10 %
- LICHT ZAVEL 10 - 20 %
- ZWARE ZAVEL 20 - 40 %
- KLEI MEER DAN 40 %
- VEEN
- KEULEEM
- WEGEN
- VAARTEN
- KAVEL-SLOTEN
- SLUIZEN
- DAM

USSELMEER

DIRECTIE VAN DE WIERINGERMEER - ALKMAAR

